

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Dr. M. Rıza Kaimî Mukaddem

Eğitimde Yanlış Yöntemler

Çeviri
Rıdvan Murat ALTUN

 el-Mustafa
yayınları

el-Mustafa Yayınları: 2

ISBN: 978-605-85969-1-7

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2013

Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

Eğitimde Yanlış Yöntemler

Eserin özgün adı:

روشهای آسبیزا در تربیت
Reveshayi Asibza Der Terbiyet

Yayın Yönetmeni

Dr. Resul Abdullahi

Yazar

Dr. M. Rıza Kaimi Mukaddem

Çeviri

Rıdvan Murat Altun

Editör

Yusuf Tazegün

Tashih ve Tatbik

Hasan Kanaatlı

Redakte

Dr. Fazil Agis

Sayfa Düzeni

İrfan Güngörür

Kapak Tasarımı

Sercan Arslan

Baskı ve Cilt

Yılmaz Basın Yayın

Topkapı / İstanbul

(Sertifika no: 27185)

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108

Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40

www.elmustafa.com.tr • el-mustafa@hotmail.com.tr

İçindekiler

› Başlarken	11
› Önsöz	13

BİRİNCİ BÖLÜM

Uygunsuz İsim ve Lakap Koymak

1. Uygunsuz İsim Koymaktan Sakındırmak	20
1.1. <i>Güzel Bir İsim Koyulması Çocuğun Hakkıdır</i>	20
1.2. <i>Peygamber'in Uygulamasında Kötü İsimlerin Değiştirilmesi</i>	21
1.3. <i>Diğer Rivayetler</i>	22
2. Uygunsuz Lakap Koymaktan Sakındırmak	25
2.1. <i>Kur'an-ı Kerim'in Açık Ayeti</i>	26
2.2. <i>Nakledilen Hadisler</i>	27
2.3. <i>Müslüman'ın Saygınlığı Çiğnenemez</i>	29
3. Kötü isimler, Uygunsuz Lakaplar ve Sonuçları	29
3.1. <i>Kötü İsim ve Kişisel Zararları</i>	29
3.2. <i>Kötü İsim ve Toplumsal Zararları</i>	33
4. İnsanları Etiketlemek ve Sonuçları	35
4.1. <i>İzzet-i Nefis Zarar Görebilir</i>	36
4.2. <i>Toplum Dışlayabilir</i>	36
4.3. <i>Akrabaları Dışlayabilir</i>	36
4.4. <i>Sapkın Kimselere Yönelebilir</i>	36
4.5. <i>İyice Yoldan Çıkabilir</i>	36
• Bölüm Özeti	37

İKİNCİ BÖLÜM

Eğitmenlerin Öğrencilere Ayrımcı ve Adaletsiz Davranışları

1. Dinî Kaynaklarda Ayrımcılık.....	41
1.1. Genel Deliller.....	41
1.2. Özel Deliller.....	44
2. Eşitliğe Evet, Ayrıma Hayır.....	46
3. Hangi Ayrımcılık Yasaklanmıştır?.....	47
4. Ayrımcılık ve Sonuçları.....	50
4.1. Eğitimciler ve Ebeveynlere Yönelik Zararlar.....	51
4.2. Üstün Tutulan Öğrenci ve Çocuğa Yönelik Zararlar.....	52
4.3. Diğer Öğrencilere ve Çocuklara Yönelik Zararlar.....	54
5. Önlem ve Tedavi.....	58
• Bölüm Özeti.....	60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İkrah, İcbar, Tahmil ve Tahakküm

1. Zorlamanın Dinî Kaynaklarda Yasak Oluşu.....	64
2. Zorlamanın Tatsız Sonuçları.....	77
2.1. Eğitilmemek.....	77
2.2. İzzet-i Nefsin Tezyifi.....	79
2.3. Nifak ve İkiyüzlülük.....	79
2.4. Misilleme Girişimi.....	80
2.5. Kötülüğü Öğrenme.....	80
• Bölüm Özeti.....	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Aşağılama ve Hakaret

1. Allah Kullarını Aşağılamanın Haram Oluşu.....	86
2. Aşağılama Yöntemleri.....	88
2.1. Alaya Alma.....	88
2.2. Sitem.....	90

İÇİNDEKİLER

2.3. Ayıp Arama	93
2.4. Töhmət	95
2.5. Sövmək	97
3. Aşağılamamanın Sonuçları	99
3.1. Diğer İnsanların Saygınlığını Görmezden Gelmek	100
3.2. Hayır İşlerden Uzak Durmak	100
3.3. Tekebbür ve İsyân	101
3.4. Nifak ve İkiyüzlülük	101
• Bölüm Özeti	102

BEŞİNCİ BÖLÜM Cedel ve Mira' (Tartışma)

1. Kavram Tanımlaması	105
1.1. <i>Cedel</i>	105
1.2. <i>Mira'</i>	106
2. Cedel ve Mira' (Tartışma) Çeşitleri	108
1.1. <i>Yerilen Tartışma</i>	110
3. Eğitim Alanında Tartışma Yöntemi	118
4. Tartışmanın Sonuçları	118
4.1. <i>Bireysel Sonuçlar</i>	120
4.2. <i>Toplumsal Sonuçlar</i>	122
• Bölüm Özeti	125

ALTINCI BÖLÜM Söz ve Eylemin Farklı Olması

1. Ayetler ve Hadisler Açısından Söz ve Eylem Uyumu	129
2. Ayetler Açısından Söz ve Eylem Farklılığı	133
2.1. <i>Nifak ve Münafıklarla İlgili Ayetler</i>	135
2.2. <i>Ahdini Bozma ve Ahde Vefasızlıkla İlgili Ayetler</i>	136
2.3. <i>Yalan ve Yalancılarla İlgili Ayetler</i>	138
2.4. <i>Fısk ve Fasıklarla İlgili Ayetler</i>	140
3. Eylemsiz Söyleme Hadislerin Bakış Açısı	140

4. Söz ve Eylem Çelişkisi ve Sonuçları.....	142
4.1. Öğrencide Nefret Uyandırması.....	143
4.2. Öğrencide Güvensizlik Oluşturması	144
4.3. Riya ve Nifakı Öğretmek	146
4.4. Saygınlığı Kaybetmek	146
4.5. Günaha Cesaret Etmek.....	147
5. Eğitimde Yalanı Kullanmak	147
• Bölüm Özeti	154

YEDİNCİ BÖLÜM

Tenbih (Ceza)

1. Tenbih Kavramının Tanımı.....	157
2. Cezanın Etkisinin Gerçekleşmesi.....	159
3. Ceza Uygulamasının Sınırları	160
4. Ceza Çeşitleri.....	160
5. Cezanın Uygulama Merhaleleri.....	161
5.1. Görmezden Gelme	161
5.2. Yüz İfadesini Değiştirmek.....	162
5.3. İma Yoluyla Ceza.....	163
5.4. Doğrudan Uyarı	163
5.5. Tehdit Etmek	164
5.6. Mahrum Bırakmak	165
5.7. Kınamak	168
5.8. Dayak.....	168
6. Metodun Kuralları.....	171
6.1. Hüsn-ü Zan.....	171
6.2. Eylemlere Tepki.....	171
6.3. Öğrencinin Saygınlığının Korunması	172
6.4. Af ve Görmezden Gelmenin Önceliği.....	172
6.5. Öğrencinin Şartlarını ve Durumunu Göz Önünde Bulundurmak ...	173
6.6. Özürlü Kabul.....	173
6.7. Acele Etmemek.....	174

İÇİNDEKİLER

6.8. <i>Hataya Bulaşmadan Önce Hücctei Tamamlama</i>	174
6.9. <i>Dolaylı Uyarılar</i>	175
6.10. <i>Hata Yapıldığına Emin Olmak</i>	175
6.11. <i>Şahsiyeti Değil, Eylemi Kötülemek</i>	175
6.12. <i>Ceza, Sadece Hatalıya Verilir</i>	176
6.13. <i>Öğrencinin Hatayı ve Cezasını Bildiğine Dikkat Etmek</i>	176
6.14. <i>Olumlu Özellikleri Göz Önünde Bulundurmak</i>	177
6.15. <i>Geri Dönüş İçin Yeşil Işık</i>	177
7. <i>Ceza Metodunun Zararlarını Tanıma</i>	178
7.1. <i>Ceza ve Suçlamada Acele Etmek</i>	178
7.2. <i>Ceza ve Yermeye Aşırı Gitmek</i>	178
7.3. <i>Kızgınlık Halinde Ceza Vermek</i>	178
7.4. <i>Hassas Noktalara Vurmak</i>	179
7.5. <i>Cezada Gevşeklik ve Afta Aşırılık</i>	179
7.6. <i>Cezanın Ardından Öğrenciye Suçlu Gözüyle Bakmak</i>	180
• <i>Bölüm Özeti</i>	181

SEKİZİNCİ BÖLÜM

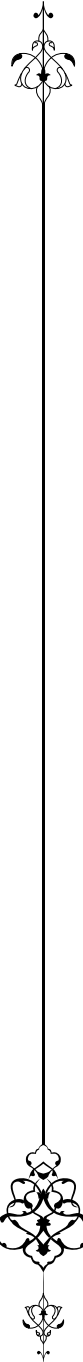
Zararlı Yöntemler ve Benlik Algısı İlişkisi

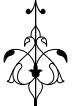
1. <i>Benlik Algısı Nedir?</i>	185
2. <i>İnsanın Özsaygıya ve Değerli Hissetmeye İhtiyacı</i>	187
3. <i>Özsaygı'ya İslâm'ın Bakışı</i>	189
4. <i>Zararlı Yöntemlerin Özsaygının Yıkımında Etkisi ve Olumsuz Benlik Algısının Şekillenmesi</i>	191
• <i>Bölüm Özeti</i>	194

DOKUZUNCU BÖLÜM

Zararlı Yöntemleri Kullanmanın Nedenleri ve Etkenleri

1. <i>Bilişsel Etken</i>	199
2. <i>Psikolojik Etken</i>	200
2.1. <i>Duygular</i>	200
2.2. <i>Ukdelerin Telafisi</i>	201

3. Eğitimsel Etken.....	202
4. Kültürel Etken.....	203
5. Diğer Etkenler.....	204
• Bölüm Özeti.....	206
› Uygulama Önerileri ve Eylemsel Çözümler.....	207
› Kaynakça.....	211

Başlarken

*H*er işin uygulamasının kendine özgü bir metodu vardır. Özgün olandan farklı bir uygulama amaca ulaşmayı engelleyecek ve sonuçta şaşkınlığa ve başıboşluğa yol açacaktır. Eğitimde de durum aynı şekildedir. Bu yüzden uygun olan yolun seçilmesi ve doğru seçimden sonra doğru şekliyle uygulanması önem arz etmektedir. Eğitim konusunun genişliği ve eğitime etki eden faktörlerin çok olması nedeniyle, (her ne kadar görünüşte ve geçici olsa da) öğrenciyi etkileyen her türlü davranış eğitim yöntemlerinden sayılmış ve veliler ve öğretmenler o yöntemi kullanmışlardır. Hâlbuki bu yöntemlerin kötü etkisi, iyi etkilerinden çok daha fazladır.

İnsan davranışlarını tanımak, planlamak, kayıt altına almak ve korumak için insanî ilimler hakkında araştırma yapmak, insanlığın gerçek saadete ulaşması yolunda inkâr edilemez bir öneme sahiptir. Deneysel araştırma verilerinin yanı sıra akıl ve vahiy öğretilerinden istifade etmek, açık gerçekler ve toplumun kültürel ve temel değerlerini göz önünde bulundurmamak, her toplumda yapılan araştırmaların gerçeği yansıtması ve işe yaraması için dikkat edilmesi gereken esas şartlardır.

Toplumumuzda işe yarar bir araştırma yapmak için bir taraftan toplumsal gerçekleri, diğer taraftan da vahye dayalı sağlam öğretilerin kaynağı olan İslâm'ı tanımak zorunludur. Bu yüzden İslâmî ilimlerde dakik ve derin bir bilgiye sahip olmak, araştırmalarda da bu bilgiden faydalanmak, insanî ilimleri incelerken ve temellerini oluştururken özel bir yere sahiptir.

Peygamber'in (s.a.a) ve Ehl-i Beyt'inin (a.s) dinî eğitimdeki başarısı bizi, onların dinî eğitim siyerini zengin bir eğitimsel kaynak olarak incelemeye ve çağımızda dinî eğitimin zorlu yollarını aydınlatan bir ışık olması için, kullandıkları eğitimsel noktaları içinden çıkarmaya sevk etmektedir.

Elinizdeki kitap, genelde eğitim dalı üniversite öğrencileri ve özelde Danışmanlık, Eğitim Psikolojisi, İslâmî Eğitim ve Öğretim ve Eğitim Müdürlüğü lisans dalı üniversite öğrencileri için hazırlanmış müfredat kitaplarından. Fakat genel okuyucu kitlesinin, öğrenci velilerinin ve öğretmenlerinin rahatlıkla istifade edebilmesi için sade bir dilde kaleme alınmıştır.

Değerli üstatlardan ve görüş sahiplerinden bizimle işbirliği yaparak, bize yol göstermeleri ve önerilerde bulunarak bu eserin geliştirilmesi ve toplumun ihtiyacı olan konularda başka eserlerin hazırlanması hususunda yayınevimize yardımcı olmalarını rica ediyoruz.

el-Mustafa Üniversitesi Türkiye Temsilciliği
el-Mustafa Yayınları

Önsöz

Eğitim, insanın çeşitli boyutlarda yeteneklerini geliştirmektir. Hedefi ise insanın kendisi, Yaratıcısı, diğer insanlar ve tabiat ile olan irtibatını dengelemektir. Gerçekleşmesi için de çeşitli boyutlarda dakik bir programa ihtiyaç vardır. Öyle bir program ki, bir yönden insanın sahip olduğu özelliklere ve gerçekliklerine, diğer yönden de insanî ve ilahî gerekliliklere ve değerlere göre düzenlenmiş olsun ve bu temele göre hedefler ve usuller belirlenerek programın uygulama yöntemleri belirtilmiş bulunsun. Bu meyanda, gerçekte mevcut vaziyetten istenilen vaziyete geçiş köprüsü olan bu yöntemlerin rolü çok önemlidir. Zira uygulanacak olan eğitim programı her ne kadar düzgün şekilde yapılmış olsa da ve her ne kadar ileri derecede hedef ve temeller üzerine belirlenmiş bulunsa da, eğer gerçekleştirme yolunda doğru ve uygulanabilir yöntemler icra edilmezse, sonuca ulaşamayacağı ve kısır kalacağı kaçınılmazdır.

Yöntem, lügatte yol, stil, biçim, forma ve teknik olarak açıklanmıştır. İstilahta ise hakikatin keşfi ve tanınması ve sarsıntılardan uzak durmak için kullanılan stil ve önlemler topluluğuna denir.¹ Ama eğitim ve öğretim alanında, eğitim konusundaki araştırmacılar her ne kadar eğitim yöntemleri hakkında görüş beyan etmişlerse de dakik ve belirli bir tanım belirtememişlerdir. Bu da, bazı durumlarda yöntem ve temelin birbirine yakınlığından dolayı bu ikisinin karıştırılmasına neden olmuştur. Örneğin bazıları “ilmin amel ile birleştirilmesi”ni, “iyiliği emretmek ve kötü-

¹ Muhsin Fermehinî Ferahani, Ferheng-i Tavsiyî Ulum-i Terbiyetî, s.369.

lükten nehiy etmek”i veya “eğitimde dereceleme”yi temel ve diğer bazıları da bunları yöntem olarak tanımlamışlardır.² Biz de eğitim yöntemi kavramını tanımlama ve analizini yapma peşinde değiliz. Sadece hedeflediğimiz tanım hakkındaki görüşümüzü belirteceğiz.

Müellifin inancına göre, eğitim yöntemi, eğitmenin öğrenci üzerinde oluşturmak istediği etki için sergilediği davranışlar, sözler ve hallerdir ve bunların vesilesiyle eğitim hedefleri gerçekleşir. Yöntemler bazen genel, bazen de özel itibarıyla dikkate alınır. Örnek olarak, ceza genel bir yöntemdir ve öğrencinin kötü davranışlarının azaltılması ve durdurulması için sergilenen öfke kaynaklı davranışlar topluluğuna denir. Bununla birlikte ceza, kınama, küsme, mahrum bırakma ve bedensel ceza vs. gibi davranışları da kapsamaktadır. Aynı zamanda eğitim yöntemlerinin bazen pozitif boyutları vardır; mesela teşvik etmek gibi, bu yöntemi uygulamanın terbiye açısından etkileri de oldukça fazladır. Yine bu yöntemlerin negatif boyutları da vardır; bunları uygulamamanın etkisi yine büyük olacaktır. Mesela iyi ve kötü öğrenciler arasında ayrımcılık yapmak gibi.

Eğitim ve öğretimde doğru yöntemleri, yanlış yöntemlerden ayırmak ve onları tanımak, bu mesleğin en büyük problemlerinden biridir. Bundan dolayı, eğitim yöntemleri alanında gerek öğrenci velileri ve gerekse eğitmenler tarafından doğru kabul edilmiş olan yanlışlıklar bulunmaktadır ve bunlar eğitim ve öğretimde ilerlemeyi yavaşlatmakta ve hatta eğitim ve öğretime ciddi zararlar vermektedir. Öğrenci velilerinin ve eğitmenlerin birçoğu, daha önceki nesillerden intikal etmiş olan adet ve inançlardan dolayı eğitim ve öğretimde uyguladıkları yöntemleri doğru sanmakta, bu yanlış yöntemleri uygulamada ısrarcı olmakta ve hatta uyguladıkları bu yanlış yöntemleri dinin bir buyruğu olarak görmekteyler. Hâlbuki kimi zaman dinin görüşü uygulanan bu yöntemlerde olumsuzdur.

Doğru eğitim yöntemlerini bilmemek ve eğitim ve öğretim alanında yanlış inanç ve yöntemleri anlatıp uygulamada ısrarcı olmak, eğitmenleri yollarından saptırmakta ve eğitim işini birçok problemle karşı karşıya getirmektedir. Belki de öğrencileri bu yanlış yöntemlerle eğitmek yerine onları kendi hallerine bırakmak ve hiç eğitmek daha doğru

² Behruz Refikî, Arayı Danışmendan-i Muselman Der Talim ve Terbiyet ve Mebaniyi An, c. 3, s. 272.

bir harekettir. Zira onları eğitmek durumunda, yaşamları hakkında kendi kendilerine doğru olanı bulma ihtimalleri vardır. Ancak öğrencileri yanlış eğitmek ve eğitmenin öğrencilere karşı yanlış ve hatalı davranışları onları başka bir tarafa yönlendirecek ve sonucu yıkıcı eğitimden başka bir şey olmayacaktır.

O halde eğitim ve öğretim alanında eğitim yöntemleri hakkında konuşmak, önemli ve zaruridir ve her ne kadar bu konu hakkında analiz ve araştırmalar yapıp ilmî eleştiriler yöneltirse doğrular ve gerçekler daha çok ortaya çıkacak ve doğru yöntemlerin uygulanabilirliği ve başarıları daha da çoğalacaktır.

Eğitim alanındaki üstatlar ve yazarlar daha çok doğru ve pozitif eğitim yöntemleri hakkında konuşup kitaplar yazmışlardır. Yani şu ana kadar zikredilen görüşleri ve aslında olması gerekenleri belirtmişlerdir. Ancak olmaması gerekenler ve yanlış ve negatif eğitim yöntemleri, başka bir tabirle “Zararlı Eğitim Yöntemleri” hakkında çok az söz söylenmiştir.

Zararlı eğitim yöntemlerinden kastımız, eğitimin amacına ulaşmak için eğitmen tarafından uygulanan ancak yıkımdan başka hiçbir etkisi olmayan söylemler, davranışlar ve tavırlardır. Elbette öğrenci üzerinde etki oluşturmak kastıyla yapıp yapılmadığının farkı yoktur. Zira her iki şekilde de negatif etki edecektir ve öğrenciyi birçok zararla karşı karşıya bırakacaktır.

Zararlı eğitim yöntemleri hakkında şimdiye kadar yazılmış eserler ya araştırma eser değildir ve sadece hatırlatma, öneri ve uyarı açısından kaleme alınmıştır veya bir psikoloğun ya da bir danışmanın elde etmiş olduğu tecrübeleri yazıp kitaplaştırmasıdır. Her halükârda bu eserler, dinî ve dinin bakış açısını beyan eden eserler değildir. Ayrıca görünüşe göre bu tarz yöntemler hakkında dinin bakış açısını aktaran derli toplu ve akademik bir kitap henüz yazılmamıştır ya da en azından bendeniz araştırmalarımda böyle bir esere ulaşmadım. Elbette şunu da eklemeliyim ki, zararlı eğitim yöntemlerinden bazıları, çeşitli eserlerde dağınık olarak bir noktaya kadar araştırılmış ve beyan edilmiştir.

Elinizdeki eser bu eksikliği telafi etmek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu kitapta mukaddes kanun koyucunun eğitim yöntemleri alanındaki nehiyleri araştırılmış, ayetlerin ve rivayetlerin bu konu hakkındaki bakış

açısı ile davranış ve yöntemler analiz edilerek bunların zararlarının, yararlarından çok daha fazla olduğu delillendirilmiştir. Bu araştırmada iki hedef göz önünde bulundurulmuştur:

Birinci hedef: Pratikte uygulanabilir olmalıdır. Zira din açısından zararlı yöntemleri araştırıp belirledikten sonra, öğrenci velilerini ve öğretmenleri yanlış ve zararlı yöntemlerle aşına edebilir ve uygulanabilir doğru yöntemleri alternatif olarak gösterebiliriz. Böylelikle eğitim ve öğretimin doğru ve güzel bir şekilde uygulanmasına yardımcı olarak yöntemleri uygulamada karşılaştığımız bazı problemleri çözmüş olacağız.

İkinci hedef: Bu hedef teoriktir. Böylelikle İslâmî eğitim ve öğretimin kapsamlı bir şekilde düzenlenmesine katkıda bulunmuş olacağız. Bu araştırma her ne kadar küçük de olsa, din tarafından beyan edilmiş olan zararlı yöntemleri analiz ederek, İslâm'ın eğitim düzeninin gelişmesine ve düzenlenmesine yardımcı olacaktır.

Bu eser dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümden yedinci bölüme kadar kitabın temelini oluşturan eğitimdeki zararlı yöntemlerin tanıtılmasından ve araştırılmasından bahsedilecektir. Bu bölümlerde zararlı yöntemlerin yedi tanesi ele alınacak ve her birinin kötü sonuçları açıklanacaktır. Bu zararlı yöntemler şunlardan ibarettir: Uygunsuz isim ve lakap koymak, velilerin ve öğretmenlerin ayrımcı ve adaletsiz davranışları, zorlamak ve baskı, aşağılama ve hakaret, cedel (tartışma), söylem ve eylemin farklı olması ve ceza.

Sekizinci bölümde bu yöntemlerle insanın benlik algısı arasındaki irtibat ele alınmıştır; zararlı yöntemlerin, öğrencide olumsuz benlik algısını ne şekilde etkilediği beyan edilmiştir.

Dokuzuncu bölümde velilerin ve öğretmenlerin bu yöntemleri uygulama nedenleri açıklanmıştır. Sonda da kitabın içeriği göz önünde bulundurularak öneriler ve uygulanabilir yöntemler beyan edilmiştir.

Son olarak; bu kitabın tamamlanmasında bana yardımcı olan herkese samimi takdir ve teşekkürlerimi sunuyorum.

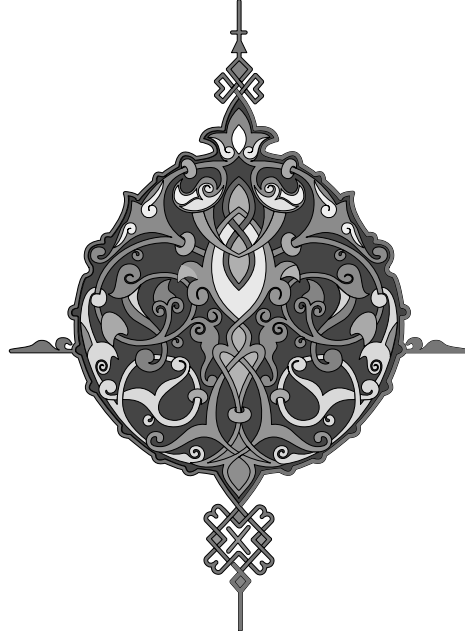
Muhammed Rıza Kaimî Mukaddem
Temmuz 2003

Birinci Bölüm

Uygunuz İsim ve Lakap Koymak

Dünyada her varlığın bir ismi vardır ve onunla tanınır. İsim, her varlığın hakikatini diğer canlıya açıklayan bir alamet ve adrestir. İnsan da bu kaideden istisna değildir. Tanınmak için bir isme muhtaçtır. İsim koymak, toplumsal bir gelenektir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 7. Maddesine göre, her çocuğun doğduktan sonra isim alma hakkı vardır. Bu kanun ile tüm ülkeler, bebek doğduktan sonra onun kaydının yapılması, ona isim koyulması ve vatandaşlığı geçirilmesiyle sorumludurlar.

Hedefi insanları doğruya iletmek, eğitmek ve Âlemlerin Rabbine yakınlaştırmaktan başka bir şey olmayan Yüce İslâm dini, bundan 1400 yıl önce buna vurgu yapmış ve bu hakkı çocuğun ebeveyni üzerindeki haklarından biri olarak ön plana çıkarmıştır. İslâm açısından isim koymak o kadar önemlidir ki hatta çocuk doğmadan evvel isminin koyulması yönünde öneride bulunmuştur. İmam Cafer Sadık'ın (a.s) ceddi Emirülmüminin İmam Ali'den (a.s) nakille şöyle bir hadisi vardır:

“Evlatlarınızın isimlerini doğmadan önce koyun. Eğer erkek mi kız mı bilmiyorsanız, o zaman hem erkek çocuğuna hem de kız çocuğuna verilebilecek ortak isimlerden bir isim seçin. Zira eğer doğumdan önce bebek düşerse ve onlara bir isim koymamışsanız, kıyamet gününde size ‘Bana neden bir isim koymadınız? Hâlbuki Allah Resulü doğumundan önce Muhsin’in ismini koymuştur.’ diyecekler.”¹

Allah Resulü'nden de (s.a.a) aynı manada bir hadis zikredilmiştir.²

Bunca tekit ve tavsiye şüphesiz ismin hukuksal ve eğitsel açıdan önemine ve bunun ferdin toplumsal ve ruhsal benliğine etkisine işaret

¹ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 121, 1. Hadis.

² Vesailu's-Şia, c. 15, s. 121, 2. Hadis.

etmektedir. İsim, hukuksal açıdan ferдин hakikatini, aslını ve nesebini belirlemede ve ona toplumsal kişilik kazandırmaktadır. İsim, eğitsel açıdan da (ister pozitif, ister negatif olsun) onun mana ve mefhumu dikkate alındığında ferдин ruhsal kişiliğini etkilemektedir. Zira o bir ömür boyu o isim ve lakapla yaşayacak ve her yerde o isim ve lakapla kendisine seslenilecektir. Ömür boyu birlikte yaşadığı biri gibi ona devamlı etki edecektir.

İslâm, iyi insanlarla birlikte olmaya vurgu yapıp kötü insanlarla birlikte olmaktan sakındırdığı gibi çocuklara güzel bir isim seçme konusunda da vurgu yapmakta ve çok ciddi tavsiyelerde bulunmaktadır; inananları başka insanlara kötü isimle seslenmekten ve uygunsuz lakaplar takmaktan da ciddi bir şekilde sakındırmaktadır. Şimdi İslâm'ın bu konu hakkındaki nehiyelerini ve bu nehiyelere uyulmadığı takdirde bunların kötü sonuçlarını araştıralım.

1. Uygunsuz İsim Koymaktan Sakındırmak

İslâm'ın birkaç nedenden dolayı çocuklara ve başka insanlara uygun olmayan isimler vermekten ve kötü lakaplar takmaktan sakındırdığını söyleyebiliriz:

1.1. Güzel Bir İsim Koyulması Çocuğun Hakkıdır

Değişik hadislerde çocuğun ebeveyn üzerindeki haklarından biri olarak ve hatta baba üzerindeki ilk hakkı olarak ona güzel bir isim seçip vermek olduğu nakledilmiştir. İslâm'ın sevgili Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.a) Emirülmüminin Ali'ye (a.s) tavsiyelerinde şunu görmekteyiz:

“Ya Ali! Çocuğun babası üzerindeki hakkı, ona güzel bir isim vermesi, onu güzel bir şekilde eğitmesi ve doğru düzgün bir yere (işe) yerleştirmesidir.”³

Başka bir rivayette bu görev, babanın evladına yapacağı ilk iyilik olarak tavsif edilmiştir.

“Bir şahsın evladına yapacağı ilk iyilik ona güzel bir isim seçmesidir. O halde hepiniz evlatlarınıza güzel bir isim koyun.”⁴

³ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 123, 4 ve 7. Hadis. Nehcü'l-Belağa, 399. Hikmetli söz.

⁴ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 122, 1. Hadis.

Eğer çocuğumuza güzel bir isim koymanın onun şeri bir hakkı olduğunu kabul edersek, şüphesiz bunu yerine getirmemek de kanun koyucunun rızası dışında olacaktır. Zira kanun koyucu, hiç kimsenin hakkının zayi edilmesine razı olmaz. Kötü isim koymak, aslında ferdin güzel bir isme sahip olmasından mahrum kalmasıdır. Başka bir tabirle; onun hakkının zayi edilmesidir.

1.2. Peygamber'in Uygulamasında Kötü İsimlerin Değiştirilmesi

İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle geçmektedir:

“Allah Resulü insanların ve şehirlerin kötü olan isimlerini değiştirdi.”⁵

Hadisin orijinalinde geçen “Kane yuğayyiru” ibaresi, Peygamber'in o işi eskiden devamlı yaptığını beyan eden “maziyi istimrari” kipidir. Bu isim değiştirme, devamlı uygulanan bir gelenek şeklinde Peygamber tarafından uygulanmıştır. Bundan da kanun koyucunun insan ve şehirlere verilen kötü isimleri sevmediği anlaşılmaktadır. Ne zaman bir eylem Peygamberin sünneti olarak belirlense, bu artık tüm Müslümanlar için hüccettir ve o eylemin uygulanması gerekir.

Peygamberin bu sünneti, Allah Resulü'nün (s.a.a) o dönemdeki cahil Arap toplumunun geleneklerinde gerçekleştirmiş olduğu bir devrimdi. Cahiliyet döneminde Arap geleneği çocuklarının isimlerini söylediklerinde düşmanlarının kalbine korku salması için vahşi ve yırtıcı hayvan isimlerini koymaktı.⁶

Ancak insanlığı kurtarmak ve yaratılmışların en şereflişinin unutulmuş olduğu fazilet ve erdemleri onlara geri vermek için gelmiş olan sevgili Peygamberimiz (s.a.a), insanı vahşi hayvanların isimleriyle isimlenmekten daha yüce ve daha değerli görmekteydi. Bundan dolayı bu kötü gelenekle savaşmak için kıyam etti. Hem insanları çocuklarına iyi ve güzel isimleri koymaları için ikna ve teşvik ediyordu hem de nerede böyle

⁵ Vesailü's-Şia, c. 15, s. 124, 6. Hadis.

⁶ Bir rivayette şöyle nakledilmiştir: “İmam Rıza'ya (a.s) soru sordular: Araplar neden çocuklarına köpek, panter ve bunlara benzer vahşi hayvanların isimlerini koymaktadırlar? İmam şöyle cevap verdi: Çünkü Araplar savaşçı bir kavim idi. Çocuklarına seslendiklerinde düşmanın kalbine korku salmak için onlara bu isimleri verirlerdi.” Vesailü's-Şia, c. 15, s. 123, 5. Hadis.

kötü bir isimle karşılaşırsa o ismi değiştiriyordu. Şimdi Peygamberin bu davranışlarını anlatan birkaç örneği aşağıda zikredeceğiz:

- “Peygamberin yanına ne zaman ismini beğenmediği biri gelse, onun ismini değiştirirdi.”⁷

- Kesir b. Samit’in ismi “Galil” yani “az” idi. Peygamberimiz onun ismini “Kesir” yani “Çok” olarak değiştirdi. Muti b. Esved’in ismi “Asi” idi ve Peygamberimiz onun ismini de “Muti” yani “itaatkâr” olarak değiştirdi. Ümmü Asım’ın ismi de “Asiye” yani “asi kadın” idi ve onun ismini de “Sehle” yani “külfetsiz kadın” olarak değiştirdi.⁸

- Peygamberin yaranlarından birinin adı “Esved” yani “siyah” idi ve Peygamber onun ismini “Ebyez” yani “beyaz” olarak değiştirdi.⁹

- Rum padişahı Hıristiyan bir elçi göndermişti. Peygamberimiz onun ismini sorduğunda isminin “Abduşşems” yani “güneşin kulu” olduğunu söyledi. Peygamberimiz şöyle buyurdu: *“İsmi değiştir. Ben senin ismini ‘Abdulvahhab’ yani ‘karşılıksız iyilik yapanın kulu’ olarak değiştirdim.”*¹⁰

Sonuç olarak, Peygamberin bu sünnetini ispatlamak için delil getirilebilecek rivayetler oldukça fazladır. Açıkça görülmektedir ki, Peygamberimiz ne zaman uygun olmayan bir isimle karşılaşırsa onu değiştirdi. Peygamberimiz “Bağiz-Kindar” ismini “Habib-Sevgili”¹¹ ile, “Ğavi b. Zalim-Zalimin oğlu Sapkın” ismini “Raşid b. Abdullah-Allah’ın kulunun oğlu doğru yolu bulmuş”¹² ile, “Asiye-Asi kadın” ismini “Cemile-Güzel kadın”¹³ ile ve daha getirilebilecek nice örneklerde görüleceği üzere değiştirmiştir. Sözümüz daha fazla uzamasın diye burada birkaç örnek zikrettik.

1.3. Diğer Rivayetler

Peygamberin sünnetine ilave olarak masum İmamlar da kendilerinden nakledilen hadislerde uygun olmayan isimleri koymaktan men

⁷ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 591, 45974. Hadis.

⁸ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 590, 45973. Hadis.

⁹ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 596, 45989. Hadis.

¹⁰ Müstedreku’l-Vesail, c. 15, s. 128, 7. Hadis (17747).

¹¹ Usdu’l-Gabe fi Ma’rifeti’s-Sahabe, c. 1, s. 202.

¹² Usdu’l-Gabe fi Ma’rifeti’s-Sahabe, c. 2, s. 149.

¹³ Usdu’l-Gabe fi Ma’rifeti’s-Sahabe, c. 3, s. 76.

etmişlerdir. Bu hadislerde çeşitli isimlerin kullanılmasından men ettiklerini görmekteyiz:

- Bazı hadislerde insanlara, Allah'ın kendisine özel olan isimlerin kullanılmasını men edilmiştir. Hammad b. Osman'ın İmam Cafer Sadık'tan naklettiği hadis örnek gösterilebilir:

“Allah Resulü ölmeden önce bazı isimlerin insanlara verilmesini yasaklamak için kalem ve kâğıt istedi. Ancak ruhunu Allah'a teslim etti ve o isimleri açıklayamadı. Hakem, Hekim, Halid ve Malik o isimlerdendir. Bu isimler altı veya yedi tanedir ve bu isimleri insanlara koymak caiz değildir.”¹⁴

Bu yasaklamanın nedeni belki de âlemlerin yüce Rabbi'nin kutsiyetini ve saygınlığını korumak ve bu isme sahip olan insanların kibir, gurur ve ilahlık tasavvuruna duçar olmalarını engellemek olabilir. Ancak bu isimlerin başına “Abd-kul” kelimesi eklendiğinde kullanılmalarının bir sakıncası yoktur ve hatta bu çok beğenilen bir uygulamadır. Abdulhekim ve Abdulhalid gibi.

- Bazı hadislerde de insanın kendisini münezzeh ve mukaddes olarak tanıtmaya sebep olduğundan dolayı ve bu isimler sebebiyle nefisini eksikliklerden masum ve uzak sanmasını engellemek için bazı isimlerin kullanılması men edilmiştir. Bir hadiste şöyle nakledilmiştir: Ebu Seleme'nin kızı Zeyneb Muhammed b. Ömer'e “Kızının adını ne koydun?” diye sordu. O da dedi ki: “Birra-itaatkâr ve iyilik yapan kadın koydum.” Zeyneb şöyle dedi: “Peygamber bu ismi koymayı yasaklamıştır. Benim ismimi Birra koymuşlardı, Peygamber ismimi duyunca şöyle buyurdu: ‘Bu isimlerle kendinizi masum ve iyilik yapan biri olarak göstermeyin. Allah, Birr / itaatkâr ve iyilik yapan kimseleri daha iyi bilendir.’ O zaman Peygamber'e ‘O halde ismini ne koyalım?’ diye sordular. Peygamber de ‘Onun ismini Zeyneb / Babasının ziyneti koyun.’ buyurdu.”¹⁵

- Bazı hadisler de kötü manaları ve negatif etkileri olan isimlerden men edilmiştir. Cabir, İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle nakletmektedir:

¹⁴ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 130, 1. Hadis.

¹⁵ Kenzu'l-Ummal, c. 16, s. 596, 45993. Hadis.

“Allah Resul’ü (s.a.a) minberde şöyle buyurmuştur: Bilin ki en hayırlı isimler şunlardır; Abdullah, Abdurrahman, Harise ve Hemmam. En kötü isimler de şunlardır: Dırar, Murre, Harb ve Zalim.”¹⁶

Bu son dört ismi duyanların aklından zarar ve ziyan, zorluk ve aşırılık, savaş ve kan dökücülük ve zulüm ve zalimlikten başka bir şey geçmez. Bu manalar, insanların geneli için sevilmeyen ve reddedilen manalardır ve duymak bile birçok insanı rahatsız etmektedir.

- Bazı hadislerde de hayvanların isimlerini koymak da men edilmiştir. “Allah Resulü (s.a.a), köpek ve köpek yavrusu isimlerini insanlara koymaktan sakındırmıştır.”¹⁷

- Putların ve Şeytanın isimlerinin koyulmasından da nehiy edilmiştir.

“Ona Abduluzza ismini koymayın; Abdullah ismini koyun.”¹⁸

“Ona Hubab ismini koymayın. Hakikat şudur ki Hubab Şeytandır.”¹⁹

“Ona Ecde’ ismini koymayın. Hakikaten Ecde’ Şeytandır.”²⁰

“Ona Şehab ismini koymayın. Hakikat şu ki, Şehab Şeytan’ın ismidir.”²¹

Bu üç hadisin manası şudur: Çocuğa Hubab, Ecde’ ve Şehab isimlerini koymayın. Zira bunlar Şeytan’ın isimleridir.

- Bazı hadislerde de nefret edilen ve hoş gitmeyen isimlerin koyulması men edilmiştir. Yakub Serrac’dan şöyle nakledilmiştir: İmam Cafer Sadık’ın (a.s) yanına gitmiştim. İmam Sadık, oğlu Musa’nın beşiği başında durmuştu. Uzunca bir müddet ona bir şeyler fısıldadı. İmam, oğlu ile sessizce konuşmasını bitiresiye değin bir kenarda oturdum. Fısıldamayı bitirince İmam’ın yanına gittim. Bana ‘Mevlan Musa ibn Cafer’in yanına git ve ona selam ver.’ diye buyurdu. Beşiğin yanına gittim ve ona selam verdim. O da fasih bir dille selamıma karşılık verdi ve bana şöyle buyurdu:

“Dün kızına verdiğin ismi değiştir. Zira Allah o isimden nefret etmektedir.’ Ben henüz daha dün doğan kızıma Humeyra ismini vermiştim. İmam

¹⁶ Vesailu’s-Şia, c. 15, s. 131, 5. Hadis.

¹⁷ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 424, 43234. Hadis.

¹⁸ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 430, 45274. Hadis.

¹⁹ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 430, 45273. Hadis.

²⁰ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 430, 45237. Hadis.

²¹ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 430, 45239. Hadis.

Sadık (a.s) o esnada şöyle buyurdu: 'Onun sana verdiği desturu yerine getir. Senin kemale ermen ve hidayete tabi olman için gereklidir bu.' Ben de hemen o ismi değiştirdim."²²

- Bazı rivayetlerde de çocuklara Ehl-i Bey'tin (a.s) düşmanlarının isimlerinin konulması men edilmiştir. Zira Şeytan onların isimlerini duydukça sevinmektedir. Cabir İmam Muhammed Bâkır'dan (a.s) şöyle bir hadis nakletmektedir: İmam ufak bir çocuğa ismini sordu. O da isminin Muhammed olduğunu söyledi. İmam ardından çocuğun künyesini de sordu. O da Ali olduğunu söyledi. İmam da ona şöyle buyurdu:

"Sen bu isim ve künyen sayesinde Şeytan'ın sana zarar vermesinden kurtuldun. Zira Şeytan ne zaman bir kimsenin 'Ey Muhammed!' ve 'Ey Ali!' diye hitabını duysa kurşun gibi erir. Ne zaman da bizim düşmanlarımızın ismiyle birine seslendiğini duysa çok sevinir ve kendiyile övünür."²³

Kenzu'l-Ummal'da Ömer ibn Hattab'tan şöyle bir rivayet nakledilir: Peygamberin hanımı Ümmü Seleme'nin kardeşinin bir oğlu oldu ve adını Velid koydu. Allah Resulü (s.a.a) bu ismi duyduğunda şöyle buyurdu:

"Ona kendi firavunlarınızdan birinin adını mı verdiniz? İsmi değiştirin ve ona Abdullah ismini koyun. Bilin ki bu ümmetten çok yakında Velid isimli biri çıkacaktır ve onun bu ümmete vereceği zarar, Firavun'un kendi kavmine verdiği zarardan çok daha fazla olacaktır."²⁴

Hadislerde görüldüğü üzere, genel olarak çeşitli isimleri belirli nedenlerden dolayı koymak yasaklanmıştır. Bu tür isimlerin tabii olarak isim sahibi veya diğer insanların üzerinde negatif etkisi vardır. Şüphesiz bu negatif sonuçlar olmasa, bu isimleri koymak yasaklanmazdı. Bundan dolayı İslâm şeriatında sonuçları menfi olan isimleri insanları vermek yasaktır.

2. Uygunsuz Lakap Koymaktan Sakındırmak

Uygunsuz isimlere ilave olarak insana uygunsuz lakap ve künye koymak da İslâm tarafından sakındırılmıştır. Lakap, bir insanın isminin

²² Vesailu's-Şia, c. 15, s. 123, 3. Hadis.

²³ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 126, 3. Hadis ve s. 130, 4. Hadis.

²⁴ Kenzu'l-Ummal, c. 16, s. 593, 45977. Hadis.

yanına koyulan ve genelde övgü veya yergi amaçlı kullanılan isimdir.²⁵ Bir insana lakap, genellikle onda bulunan ayırıcı bir ahlâk veya soy ya da görünüş özelliği nedeniyle diğer insanlar tarafından koyulur. Lakap Farsça'da genelde aile ismine veya soyadına denir. Künye de insanı övgü ve saygı nedeniyle koyulur. Genelde Eb, Umm, İbn ve Bint kelimeleri ile birlikte kullanılır. "Ebu Abdillah" gibi ki bu Arapça'da en yaygın kullanılan künye şeklidir.²⁶

Uygun olmayan lakapları koymak birkaç nedenden dolayı yasaktır:

2.1. Kur'ân-ı Kerim'in Açık Ayeti

Hucurat suresinin 11. ayetinde şöyle buyurulmaktadır:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾

"Ey inananlar, içinizden bir topluluk, başka bir toplulukla alay etmesin, olabilir ki alay edilenler, öbürlerinden daha hayırlıdır ve kadınların bir kısmı da başka kadınlarla alay etmesin, olabilir ki alay edilen kadınlar, öbürlerinden daha hayırlıdır ve birbirinizi kınamayın ve kötü lakaplarla çağırmayın; iman ettikten sonra buyruktan çıkmışlara ait adlar(ı iman edenlere takmanız), ne de kötüdür ve kim tövbe etmezse artık onlar, zulmedenlerin ta kendileridir."

Geçmişte ve günümüzde birçok insan, başkalarına kötü lakaplar takmakta ısrar etmişlerdir ve hala da etmektedirler. Bu şekilde onları aşağılamayı amaçlamakta ve şahsiyetlerini kırmaya çalışmaktadırlar. Düşünceleri bazen bu şekilde intikam almak, bazen de eskiden kötülük yapmış ancak daha sonra tövbe ederek hatasından dönmüş insanları lakap takarak eskiden ne olduğunu etrafa anlatmaktır. İslâm böyle bir hareketi kesinlikle açıkça yasaklamış ve bir Müslümanı en hafif tabirle de olsa aşağılamayı amaçlayan isim ve lakapları kullanmaktan men etmiştir. Zikredilen ayet, açık olarak buna işaret etmektedir.

²⁵ Ali Ekber Dehhoda, Lugatnameyi Dehhoda, Lakap kelimesi. El-Mu'cemu'l-Vesit, Lakap kelimesi.

²⁶ Ali Ekber Dehhoda, Lugatnameyi Dehhoda, Künye kelimesi.

Mecmeu'l-Beyan Tefsiri'nde İbn Abbas'tan nakille bu ayetin iniş sebebi şöyle anlatılmıştır: "Hayber'in fethinden sonra Allah Resulü (s.a.a) ile evlenmiş olan Hayy ibn Ahtab isimli Yahudi'nin kızı Safiye bir gün ağlar bir halde Peygamber'in yanına geldi. Hz. Peygamber ne olduğunu sordu. Safiye de olayı anlattı: "Aişe beni 'Ey Yahudizade!' diyerek suçluyor." dedi. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: "*Neden ona benim babam Harun'dur, amcam Musa'dır ve kocam da Muhammed'dir demedin?*" Bu esnada bu ayet nazil oldu ve bundan dolayıdır ki ayette "...iman ettikten sonra buyruktan çıkmışlara ait adlar(ı iman edenlere takmanız), ne de kötüdür..." ibareleri yer aldı.²⁷

2.2. Nakledilen Hadisler

Bu rivayetlerde de insanlara kötü lakapların takılması men edilmiştir.

Muhammed ibn Yahya ibn Ebi İbad amcasından rivayet ediyor: Bir gün sekizinci İmam Hz. Ali ibn Musa er-Rıza (a.s) bir şiirden üç beyit okudu. İmam'ın şiir okuduğu çok az görülmüştür. İmam'a şöyle arz ettim: Okuduğunuz şiir kime aittir? Buyurdu ki "*Sizin Iraklılardan biridir.*" Bu şiir sapkın ve ahmak Ebu el-Etahiyye'nin şiiridir ki kendisi hakkında okumuştur bunu. İmam şöyle buyurdu:

"Onun ismini söyle, ama bu lakapları söyleme ve onu bu lakaplarla çağırma. Allah Teala kitabında şöyle buyurmaktadır: "...iman ettikten sonra buyruktan çıkmışlara ait adlar(ı iman edenlere takmanız), ne de kötüdür..." Belki bu şahıs zikrettiğin bu lakapları sevmiyordur."²⁸

Başka bir hadisi de Ebu Basir'den naklediyoruz. İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) şöyle buyurduğunu duydum:

"Allah Resulü'nün (s.a.a) döneminde Ebu Zerr bir gün birisine "Ey siyah derili kadının oğlu!" diye hitap etti. Allah Resulü (s.a.a) Ebu Zerr'e şöyle buyurdu: "*Onu annesi yüzünden aşağılıyor musun?*" Ebu Zerr, yaptığı hatadan ve Allah Resulü'nün bu tembihinden dolayı devamlı yüzünü toprağa sürtüyordu ve Allah'tan bağışlanma diliyordu. Allah Resulü onu affedene kadar böyle yapmaya devam etti ve sonun Peygamber ondan razı oldu.²⁹

²⁷ Mecmeu'l-Beyan, c. 5 (9 ve 10), s. 204.

²⁸ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 132, 1. Hadis.

²⁹ Mustedreku'l-Vesail, c. 5, s. 133, 21. Bab, 1. Hadis.

Başka bir rivayette de şöyle gelmiştir:

“Kardeşlerinizi onların en güzel isimleriyle çağırın ve onlara lakaplarıyla seslenmeyin.”³⁰

Bu hadiste zikredilen lakaplardan kastın, kötü ve beğenilmeyen lakaplar olduğunu ibaredeki nehiyden anlıyoruz. Bazı rivayetlerde de çocuklara lakap takılmasını engellemek amacıyla, onlara küçük yaşlarda künye takılmasının tavsiye edildiğini görüyoruz. Peygamberin bir hadisinde şöyle nakledilmektedir:

“Çocuklarımıza kötü lakaplar takılmadan önce künye seçin ki onlarla tanınsınlar.”³¹

Başka bir hadiste de İmam Cafer Sadık’tan (a.s) şöyle nakledilmiştir:

“Biz çocuklarımıza kötü lakap takılmasından korktuğumuz için künye seçiyoruz.”³²

Eğer bir çocuk küçük yaşlarda onu yücelten ve saygın gösteren bir künye ile çağırılırsa, gelecekte ona yakıştırılan kötü lakaplar etkisiz kalıp çabucak unutulacaktır. Zira insanlar küçük yaştan itibaren ona o güzel künyelerle seslenmişlerdir ve onu o künye ile tanımışlardır.

İmam Ali (a.s) da Nehcu’l-Belağa’da Muttakilerin sıfatlarından birisi olarak onların başka insanları kötü lakaplarla çağırmasını zikretmektedir. Şöyle buyurmaktadır:

“(Muttaki kimseler başkalarını) kötü lakaplarla çağırmazlar.”³³

Başka bir rivayette de şöyle nakledilmiştir: İmam Seccad’ın (a.s) yardımcılarından birinin ismi Ebu Murre³⁴ idi. Ne zaman içeri girmek istese “Ebu Murre kapıdadır.” derdi. İmam Seccad (a.s) bir gün ona bir daha geldiğinde “Ebu Murre kapıdadır.” dememesi için yemin ettirdi.³⁵ Bu hadis İmam’ın bu tür lakapları kullanmaktan rahatsız olduğunu göstermektedir.

³⁰ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 421, 45219. Hadis.

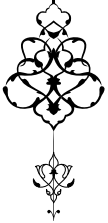
³¹ Kenzu’l-Ummal, c. 16, s. 419, 45202. Hadis.

³² Vesailu’s-Şia, c. 15, s. 129.

³³ Nehcu’l-Belağa, 193. Hutbe.

³⁴ Murre, acılık anlamındadır. Ebu Murre ise, Şeytan’ın künyelerindendir. Acılığın babası yani, tüm acı, hüznün, gam ve kederin temeli ve aslı anlamındadır.

³⁵ Vesailu’s-Şia, c. 15, s. 131, 1. Hadis.

Bu hadislerin genelinden anlaşılmaktadır ki, insanların birbirini aşağılama ve küfür kastı olsun ya da olmasın kötü lakaplar takıp yakıştırması yasaktır ve bir Müslümanın davranışlar listesinde böyle bir eylem olmamalıdır. Bu buyruğa eğitim ve öğretim alanında uymak önemlidir. Ancak özellikle eğitmen ve öğrenci ilişkisinde uymak zaruridir. Olmazsa olmazlardandır. Zira bu ilişki yapıcı bir ilişkidir ve öğrenci üzerinde pozitif etki bırakması için uygulanmaktadır.

2.3. Müslüman'ın Saygınlığı Çiğnenemez

Müslüman insanların saygınlığını yok etmenin, onlara hakaretin ve aşağılamanın haram oluşundan, onlara kötü isim ve lakaplar takmanın da yasak olduğu anlaşılmaktadır. Bu şu demektir; İslâm, Müslüman bir şahsın canı, malı, izzeti ve gururuna saygı göstermektedir ve Müslüman şahsın saygınlığını ortadan kaldırmayı, yüzünün suyunu dökmeyi ve şahsiyetini aşağılamayı caiz bilmemektedir; başkalarının aşağılanması ve onurunun rencide edilmesi haramdır ve yasaktır. O halde Müslüman birisine kötü lakaplar takmak da “Müslüman bir şahsın aşağılanması ve onurunun rencide edilmesi” anlamına geldiğinden ve bunun mısadıklarından biri olduğundan dolayı haramdır ve yasaktır.

3. Kötü isimler, Uygunsuz Lakaplar ve Sonuçları

Kanun koyucunun emir ve nehiyleri, bir takım iyiliklere ve kötülüklere tabidir. Bunlara dikkat ederek, her konu için emir ve nehiyeler belirlemiştir. Bu emir ve nehiyelerden bazıları insanlar için anlaşılabilir olabilir ve bazıları da anlaşılır olmayabilir. Kanun koyucunun kötü isim ve lakap takma konusundaki nehyi de bu kaide içinde değerlendirilmelidir. Şüphesiz kanun koyucunun kötü isim ve lakap takma konusundaki bunca vurgusu bir takım kötülükler için neden olacağı sebebiyledir. Bu kötü sonuçlar, sadece ferdin şahsına da zarar verebilir, toplumun geneline de zarar verebilir. Bu bölümde bu kötü sonuçlar üzerinde duracağız.

3.1. Kötü İsim ve Kişisel Zararları

Kötü ismin fert üzerindeki birinci ve en büyük etkisi, diğer insanların onu alaya alıp taciz etmesi ve onun da ruhsal açıdan üzerindeki bu

baskıdan dolayı rahatsızlıklara duçar olmasıdır. Ölçülü ve uyumlu olmayan ve söylenişi akıcı, sade ya da anlam açısından pozitif bulunmayan isimler, genellikle ferdin alaya alınmasına ve aşağılanmasına sebep olmaktadır. Lügat anlamı açısından pek de beğenilmeyen isimler olan “Zalim” veya “Yağı / Asi” gibi isimler ve lakaplar ya da “Muaviye, “Yezid”, “Cengiz” ve “Timur” gibi kan döken kötü insanların isimleri veya “Köpek”, “Sırtlan”, “Eşek”, “Fare” ve “Çakal” gibi hayvanlardan alınan isim ve lakaplar, insan ismi veya lakabı olarak kullanıldığında diğer insanların aşağılanmasına ve alayına sebep olacaktır. İnsanlar isteyerek veya istemeyerek de olsa bu isim ve lakap sahiplerini alaya almaktadırlar. Bu alaya alma eylemi çoğu zaman kendilerini eğlendirmek ve vakit geçirmek için olacaktır. Ya da eğer arada düşmanlık varsa bu defa da o isim sahiplerinden intikam almak amacıyla alay eylemine başvuracaklardır.

Önemli olan nokta, aşağılama ve alaya alma eyleminin çok az gerçekleşmesi durumunda ferdin ruhsal açıdan derin zararlar görmeyeceğidir. Ancak eğer ardı ardına ve her zaman gerçekleşmiş olursa, ferdi çok ciddi ve kötü sonuçlara sürükleyecektir. Kötü isim, böyle bir ortamı hazırlamakta her zaman etkin bir role sahiptir. Zira kötü isim, insanın sürekli beraber olduğu dış görünüşü ve giydiği pis elbise gibidir, başkalarını aşağılamaya ve alaya davet eden bir tabloya benzer. Hatta kötü ismin ferde zararı, dış görünüşün zararından daha fazladır. Zira dış görünüşün değiştirilmesi veya pis elbisenin çıkarılmasıyla alay ve aşağılama sebepleri ortadan kalkar; ancak kötü isim böyle değildir. Eğer insanlar bir ferdi o kötü isim veya lakapla tanırlarsa ve o fert onunla meşhur olursa, isim veya lakap değiştirilse bile toplumun hafızasına o şekilde kazındığından dolayı alay ve aşağılama tamamen ortadan kalkmayacaktır. Zira insanlar o isim ve lakabı kullanarak o fert hakkında konuşacaklardır. Hatta ve hatta o ferdin toplumsal makamı yükselip ve insanlar üzerinde nüfuzu artsa bile yine de o kötü isim ve lakabın doğurduğu sonuçlardan âmında olamayacaktır. O ferdin ulaştığı güç dahi insanların onun hakkında alaylı konuşmalarının önüne geçemeyecektir. Halifeler tarihinde bunun örneği oldukça fazladır. Biz burada bu örneklerden iki tanesini zikredeceğiz.

- **Muaviye ve Cariye:** Cariye, Şam kabilelerinden bir kabilenin reisinin ismidir ve bu isim çingiraklı yılanın bir türü hakkında kullanılır.

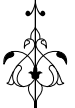
Cariye, güçlü ve açık sözlü biriydi ve Muaviye'nin hükümetine karşı çok ciddi nefret ve kin beslerdi. Muaviye onun kendisine karşı nefret ve kinini anladığında onunla toplum önünde alay etmek ve aşağılamak için fırsat kollamaya başladı. Bir gün bu fırsat oluştu ve toplumun içinde ona, "Sen kavmin yanında ne kadar aşağılık birisin ki adını Cariye koymuşlar?" dedi. Cariye de derhal cevap verdi: "Sen de kavminin yanında ne kadar aşağılık mışsın ki sana da Muaviye / dişi köpek ismini takmışlar?" Dedi. Muaviye kendisine böyle bir cevap verileceğini beklemiyordu ve çok rahatsız olup Cariye'ye, "Kes sesini!" diye haykırdı. Cariye buna karşılık olarak da birkaç söz söyleyince Muaviye dayanamayıp ona, "Allah senin gibileri toplumda çoğaltmasın ey Cariye!" diyerek beddua etti.³⁶

- **Muaviye ve Şerik ibn Eur:** Şerik ibn Eur, Muaviye zamanında yaşamıştır. Kendi kabilesinin reisi ve aralarında en saygın olan kimseydi. Âlemlerin yüce Rabbinin şeriki-ortağı yoktur ve bu İslâmî inanç sistemi içinde zaruri konulardan biridir. Bundan dolayı bir çocuğa Şerik ismini vermek de beğenilmeyen bir şeydir. Eur ise bir göz anlamındadır. Muaviye'nin en güçlü olduğu günlerden bir günde, Şerik onun yanına gitti. Muaviye de onun ismiyle, babasının ismiyle ve yüzünün çirkinliğiyle alay etmek için ona "Senin adın Şerik'tir ve Allah için şerik yoktur. Sen Eur'un-tek gözlünün oğlusun ve salim-sağlıklı, Eur'dan-tek gözlüden iyidir. Çirkin ve iğrenç bir yüzün var ve yakışıklılık çirkinlikten daha iyidir. Bunca özrüne rağmen kavmin seni nasıl oldu da reisliğe seçti?" Dedi. Şerik de şöyle cevap verdi: "Allah'a yemin ederim ki sen Muaviye'sin ve muaviye havlayan dişi köpektir. O halde sen havladın ki adını Muaviye koydular. Sen Harb'in-(savaşın) oğlusun ve sulh, Harb'den-savaştan daha iyidir. Sen Sahr'in-kayalığın oğlusun ve yumuşak toprak kayalıktan daha iyidir. Sen Umeyye'nin evladısın ve umeyye aşağılık cariyenin ismidir. Bunca çirkinliğin ve kötülüğün içindeyken nasıl oldu da makam ve mevkie sahip oldun?" Şerik'in bu sözleri Muaviye'yi o kadar rahatsız etti ki yanından uzaklaşması için Şerik'e yemin verdirdi.³⁷

Görülüyor ki, kötü isim ve lakaplar ferdin aşağılanması ve alaya alınması için ortam hazırlamaktadırlar ve bunun zaman ve mekân sınırla-

³⁶ Muhammed Takî Felsefi, Et-Tıflu Beynu'l-Veraseti ve't-Terbiye, c. 2, s. 203.

³⁷ Muhammed Takî Felsefi, Et-Tıflu Beynu'l-Veraseti ve't-Terbiye, c. 2, s. 204.

ması yoktur. Her halükârda ferdin buna benzer kötü şöhret oluşturacak bir isim veya lakabı olursa, toplumsal olarak çirkin saldırılara hedef olması kaçınılmazdır.

Bu devamlı saygısızlık ve ardı ardına aşağılama, fert için ister istemez bir rahatsızlığa ve zarara uğramaya neden olacaktır. Bundan dolayı fert, çok ciddi çatışma ve uyumsuzluklarla karşı karşıya kalacaktır. Bu duygu, aşağılık duygusu ya da aşağılama kaynaklı ukdedir. Bunu: “Kendini doğru olmayan şekilde ölçümleme veya kendini aşağılık ve eksik bilmek ³⁸olarak tanımlamışlardır. Başka bir tabirle, “Aşağılık kompleksi, yüce bir makamda bulunmayışa, aciz oluşa ya da kendini böyle bilmeye ve alaya alındığına dair içsel bir inançtır. Bu şahıslar için başkalarının bakışı, yargılamak için değil, alaya alan bir kimsenin bakışı gibidir.”³⁹

Bu insana işkence edip benliğini bitiren duygu, devamlı alaya alınma ve aşağılanma sonucunda ortaya çıkmaktadır ve buna ortam hazırlayan da kötü isim ve lakaplardır. Zararlı yöntemleri ele alacağımız sekizinci bölümde, aşağılık kompleksi ve sonuçları hakkında daha fazla açıklamamız olacaktır.⁴⁰

Kötü isim ve lakabın insana etkilerinden biri de, ismin veya lakabın mana ve anlamını şahsında gerçeğe dönüştürmesidir. Fert, kendi ismiyle meşhur olmuş şahısları benliğiyle özdeşleştirir. Cengiz gibi bir şahsın ismini almış olan fert, kendisine bu isimle seslenildikçe yavaş yavaş Cengiz Han'ın kişiliğiyle kendi kişiliği arasında irtibat kurmaya ve onun kişiliğini kendi kişiliğinde canlandırmaya başlayacaktır. Bu duygunun devamlı olması sonucunda, kendisinden nefret edilen bu kan dökücü şahıs ile benliği arasında bir temayül oluşturacaktır. En nihayetinde isteyerek veya istemeyerek onun bazı eylemlerini kendine örnek alacaktır.

Başka bir şekilde açıklamak gerekirse, toplum, böyle bir fert için başka bir isim veya lakap bilmediğinden dolayı bu isimle ona sesleneceklerdir. Bu ardı ardına seslenişler, yavaş yavaş onda “Cengiz olma” olgusunu harekete geçirecek ve sonunda kendisinin Cengiz olduğunu, ona

³⁸ Ali Ekber Şiarî Nejad, Ferheng-i Ulum-i Reftarî, s. 207.

³⁹ Roger Mucchielli, Les Complexes Personnels-Ugdehayi Revanî, Tercüme: Muhammed Rıza Şuca Rezevî, s. 87.

⁴⁰ Mahmud Mansur, İhsas-ı Kehteri, 1. Başlık.

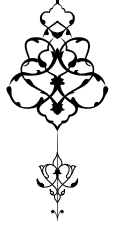

benzediğini ve eylemlerinin uyuştüğunu ya da Cengiz olacağını, ona benzeyeceğini ve eylemlerinin uyuşacağını düşünebilir. Eğer bu kopyalama gerçekleşecek olsa bu defa da davranışsal bozukluklar baş gösterecektir. Zira fert, kişiliğindeki Cengiz olma kurgusunu gerçekleştirmeye çalışacaktır ki bu da Cengiz Han'ın yaptıklarını yapmaktan ve onun gibi davranmaktan geçmektedir.

3.2. Kötü İsim ve Toplumsal Zararları

Kötü isim ve lakabın toplum üzerindeki ilk etkisi, toplum bireyleri için günah ortamı hazırlamak olabilir. Bireylerin çeşitli günahları, muhtelif sebeplerdendir. Bu sebeplerden birisi, ortamının günahı eyleme dönüştürmeye uygun olmasıdır. Kötü isim ve uygunsuz lakaplar, dil ile yapılabilecek birçok günahın eyleme dönüşmesine ortam sağlayacaktır. Aşağılama, alay etme, gıybet, iğneleme ve küfür, ortam uygun olduğunda rahatlıkla işlenebilecek günahlardır. Elbette bu günahların değişik ortam ve sebepten kaynaklanması mümkündür. Ancak bu ortam ve sebeplerden birisi şüphesiz kötü isim ve uygunsuz lakaplardır. Fert bu kötü isim ve uygunsuz lakaplardan biriyle ortaya çıkmadıkça, en azından bu açıdan aşağılanmayacak ve alaya alınmayacaktır. Bu konuyu başka bir şekilde ele alalım. Toplumdaki bireyler, mevzu bahis isim ve lakaplarla karşı karşıya kalmadıkça, ahlâk açısından sakıncalı olan eylemleri gerçekleştirmek için bir mazeretleri olmayacaktır. Kötü isim ve uygunsuz lakapları kullanmayan bir toplum, durduk yerde en azından bu açıdan insanları aşağılamayacak ve onlarla alay etmeyecektir.

- Kötü isim ve lakapların topluma verdiği zararlardan birisi de bireylerin arasını bozmak, bireyler arasındaki kardeşliğe, dayanışmaya ve toplumsal birliğe zarar vermektir. Eğer bir fert, kötü isim ve lakap nedeniyle toplum, okul arkadaşları ve hatta akrabalar tarafından alaya alınır ve aşağılanırsa, ister istemez tepki gösterecektir. Bu tepki ya toplumdan kopmasına ve münzevi olmasına ya da yapılan aşağılama ve alaylara misliyle karşılık vermesine neden olacaktır. Her iki halde de toplum arasındaki irtibat zamanla azalmaya ve yok olmaya başlayacaktır. Eğer bu etki ve tepkinin küçük ölçülerde olduğunu düşünürsek (okul arkadaşlarının bir genci veya akrabaların bir ferdi aşağılayıp

alaya alması gibi) her ne kadar küçük de olsa topluma zararı olacaktır. Eğer bu etki ve tepkinin daha büyük ölçülerde olduğunu düşünürsek (çeşitli ırklardan oluşan toplumdaki bir ırkı lakap takarak aşağılama ve alaya alma gibi) toplumsal dayanışma ve birlik için ciddi bir tehlike olacaktır.

- Kötü isim ve lakabın üçüncü zararı olarak da toplumsal kültürün bu yönde şekillenerek bu kötü isim ve lakapların manalarının unutulması ve yaygınlık kazanması ve sonuçta da toplumda kötü ile iyiyi ayırt edememe gibi davranış bozukluklarına sebep olması sayılabilir. Kötü isim ve uygunsuz lakapların yaygınlaşmasıyla zaman içinde bu isim ve lakapların kötü oluşları unutulacak ve bundan daha kötüsü, artık genel kültür olarak topluma yerleşecektir. Eğer bu gerçekleşirse, isim koyma eylemi, kendisinden nefret edilen şahısları yüceltme eylemine dönüşecek, bu kötü insanların hatıraları daima canlı tutulmuş olacak ve bu canlı tutma da, toplum bireylerinin kötü insanların kötü davranışlarını gerçekleştirmesiyle sonuçlanacaktır.

- Kötü isim ve uygunsuz lakapların toplum üzerindeki etkilerinin sonucusu olarak, bu isimlerin yaygınlaşması sonucu toplumun her zaman nefret ve korku içinde yaşamasını söyleyebiliriz. Halk içinde bu isimlerin devamlı tekrarı, halkın bir bölümünde toplumsal öfkenin ve bir bölümünde de toplumsal korkunun oluşmasına sebep olacaktır. Konu başında dipnotta sekizinci İmam Ali Rıza'dan (a.s) naklettiğimiz hadis de bu yöndeydi: İmam Ali Rıza'ya (a.s) soru sordular: Araplar neden çocuklarına köpek, panter ve bunlara benzer vahşi hayvanların isimlerini koymaktadırlar? İmam şöyle cevap verdi:

“Çünkü Araplar savaşçı bir kavim idi. Çocuklarına seslendiklerinde düşmanın kalbine korku salmak için onlara bu isimleri verirlerdi.”⁴¹

Bu algı sonucu koyulacak isim ve lakaplar, toplumun ruhsal yapısını bozabilir ve toplumu ciddi bir tehlike ile karşı karşıya bırakabilir.

⁴¹ Vesailu's-Şia, c. 15, s. 123, 5. Hadis.

4. İnsanları Etiketlemek ve Sonuçları

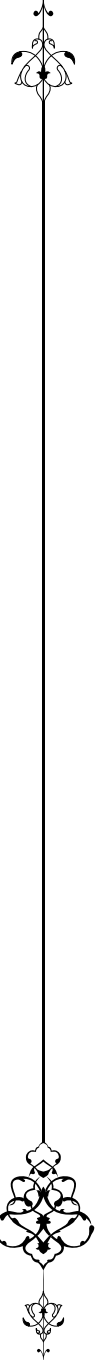
Bu bölümün sonunda, konunun tamamlanması için insanları etiketleme ve kötü etkileri hakkında birkaç şey söyleyeceğiz. Etiketlemek, kötü lakap takmanın bilimsel tanımıdır. Sosyoloji dalında, sapmayı açıklayan teorilerden biridir. Etiketleme teorisine göre sapma, bir ferdin eyleminin niceliği değil, suçlunun aleyhine diğer insanların uyguladığı kaideler topluluğunun sonucudur. O halde, sapma olduğu söylenen eylem, başkaları tarafından öyle olduğu belirtilen eylemdir. Bu teoriye göre bir ferdin suçlu kabul edilmesi ve bu fertten suç beklentisi içinde olmak, o ferdi suça yönlendirecektir. Ferdin karakteri, diğer insanların onun hakkındaki inancına göre şekillenecektir.⁴²

Normal insanlar, kapasitelerinin azlığı nedeniyle genellikle kendilerine karşı gerçekleştirilen davranışlardaki negatif yönlere daha çok dikkat etmektedirler. Bazen bir şahıstaki yüzlerce iyi özelliği görmezden gelebilir, ancak küçük bir eksikliği büyütebilirler. Bu eksiklik bazen körlük, felç veya organ eksikliği şeklinde olabilir, bazen kötü bir ailenin üyesi olma şeklinde olabilir, bazen de geçmişte gaflet üzere yapılmış bir davranış nedeniyle de olabilir. Bu negatif nokta, kapasitesi az olan insanlar tarafından negatif anlam yüklü bir kelime olarak ortaya atılabilir. O negatif yönü beyan eden bir kelime bazen bir lakap olarak ferde takılabilir. Bazen bir ferdin basit bir gafleti yüzünden bir lakabı ömür boyu üzerinde taşıdığı ve hayatını değiştirdiği görülmüştür.

Aynı sınıfta okuyan iki arkadaşı ele alalım. Arkadaşlardan biri bir hesap makinesinin çalışması hakkındaki ödevini sırada bırakmıştır ve diğeri de sadece hesap makinesinin nasıl çalıştığını anlayabilmek için arkadaşına haber vermeden ödevi okumak için alır. Niyeti merakını giderdikten sonra arkadaşına iade etmektir. Arkadaşı ödevini aldığını öğrendiğinde onun hırsızlık yaptığını sanarak diğer arkadaşlarına olanları hırsız etiketini kullanarak anlatır. Olay kulaktan kulağa yayılır ve ödevi alan öğrenci için hırsız kelimesi dilden dile dolaşmaya başlar ve bu sıfatla okulda tanınır.

İnsanları etiketlemenin çok kötü sonuçları vardır. Şimdi bunlardan birkaç tanesini burada beyan edeceğiz.

⁴² Dairetu'l-Maarif-i Ulum-i İctimaî, Bâkır Saruhanî, s. 388.

4.1. İzzet-i Nefis Zarar Görebilir

Ferdin izzet-i nefsi ve pozitif kimliği zarar görür. Kendini kötü bir kimlikle tanınır bulan bir ferdin gireceği ruh hali, onun yaşantısında köklü değişimlere ve davranışlarının değişmesine sebep olabilir.

4.2. Toplum Dışlayabilir

Bir çeşit toplumsal ambargoyla karşılaşabilir. Etiketlenen iyi bir fert yıllardır birlikte olduğu arkadaşları tarafından bile dışlanabilir. Sonunda iyi ve sağlıklı bir toplumdan dışlanan fert, ister istemez kendisini kabul edecek kötü ve sağlıksız bir topluma girecek ve onların değer yargılarını kabullenecektir.

4.3. Akrabaları Dışlayabilir

Kendi ailesi ve akrabaları içinde de sorgulanacaktır. Yakınları ferdin kötü bir eylemi yapıp yapmadığından emin olmasalar bile, etiketlenme yüzünden kendilerinin haysiyetinin de zarar görmemesi için ona karşı düşmanca tavır takınacak ve hatta ondan uzaklaşacaklardır.

4.4. Sapkın Kimselere Yönelebilir

Sapkın insanlar bu tür fertlere yakınlaşacak ve onu kendilerine çekeceklerdir. Sapkın kimseler daima kendi kafa yapılarındaki insanları kazanma ve onlarla birlikte olma düşüncesindedirler. Etiketlenmiş bir kimseyle karşılaştıklarında, sanki yitiğini bulmuş kimse gibi sevinecek ve bu durumdaki ferdi kendi gruplarına katmak için ellerinden geleni yapacaklardır. Diğer yandan, yakınları, arkadaşları, yaşlıları ve içinde bulunduğu toplum tarafından dışlanmış kimseler, yaşamış oldukları kırılğınlıktan dolayı sapkın kimselere yönelmeye daha müsait bir hale geleceklerdir.

4.5. İyice Yoldan Çıkabilir

Ferdin, etiketlenmekten kaynaklanan gurur kaybı neticesinde sapkın eylemler sergilemesi de mümkündür. Bu konumda olan bir fert, gururunu yitirdiğini ve yüzünün suyunun döküldüğünü gördüğünde iç

dünyasında şu kanaate varabilir: “Mademki ben hak etmediğim halde kötü şöhrete sahip oldum, neden gerçekten öyle olmayayım ve sapkın eylemlerle gönlümü eğlendirmeyeyim? Neden hırsızlık yapmayayım? Neden...?” Bu mantıkla hareket ederek emden sapkın eylemleri gerçekleştirmeye başlayabilir. Sonunda olmadığı halde kötü bir insan olduğunu sanabilir ve gerçekten kötü bir insana dönüşüp sapkın eylemleri gerçekleştirebilir. Eğer fertte böyle bir inanç oluşsa, değişimi çok zor olacaktır. Sapkın davranışlar fertte kökleşecektir.

Etiketin insan üzerinde kalması ne kadar uzun sürerse, bu inancın şekillenmesi o kadar hızlanıp sağlamlaşacak ve ne kadar sağlamlaşsa tedavisi ve değişimi o kadar zorlaşacaktır.⁴³

Bölüm Özeti

Zararları yöntemlerin ilki, uygun olmayan isim ve lakapların koyulmasıdır. Bu kanun koyucu tarafından yasaklanmış bir davranıştır. Kanun koyucunun yasaklamasını, aşağıdaki açıklamalardan anlamaktayız:

- 1- Birçok hadise göre güzel isim, evladın ebeveyn üzerindeki ilk hakkıdır. Evladın hakkını ayaklar altına almak ve Allah'ın emrini yerine getirmemek, kesinlikle kanun koyucunun razı olmadığı bir davranıştır.
- 2- Allah Resulü'nün (s.a.a) geleneği ve sünneti, kötü isimleri değiştirmek üzerinedir. Peygamber hayatı boyunca kötü ve uygunsuz isimleri değiştirmiştir ve bunu defalarca gerçekleştirmiştir. Peygamberin bu hareketi de kanun koyucunun kötü isimlere razı olmadığını göstermektedir.
- 3- Birçok hadiste, “Şeytan”, “hayvanlar”, “putlar” ve kendisinden nefret edilen insanların isimlerinin çocuklara verilmemesi önemle vurgulanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Hucurat suresinin 11. ayetinde;

“...birbirinizi kötü lâkaplarla çağırmayın...”

⁴³ Daha fazla bilgi için; Murtaza Mantukî, Revanşinasıyî Terbiyeti, s. 263 ila 300. Ferheng-i Hulakuyî, Camieyi İmruz, s. 216 ila 218. Ian Robertson, Society a Brief Introduction- Der Amedi Ber Camieyi Ruz, Tercüme, Hüseyin Behrevan, s. 177, 178 ve 197.

Buyurarak kötü lakapları kullanmaktan sakındırmıştır. Ayrıca, birçok hadiste insanların birbirine kötü lakaplarla seslenmesi de yasaklanmıştır. Bunun önüne geçilmesi için de çocuklara daha küçükken güzel künyeler seçilmesini tavsiye etmiştir. Bunların dışında bir Müslümana hakaret ve aşağılamanın haram oluşu göz önüne alındığında, aynı şekilde Müslümana kötü isim ve lakap takmanın da haram olduğu ortaya çıkacaktır.

Kötü isim ve uygunsuz lakap koymanın yasaklanması, şüphesiz kötü sonuçlarının engellenmesine yöneliktir. Zira bir fert kötü bir isme veya lakaba sahip olursa, başka insanlar tarafından alaya alınma ve aşağılanma problemiyle karşı karşıya kalacaktır. Saygılığa zarar verecek bir eylemin devamlı yapılması durumunda fert aşağılık kompleksi duygusuna duçar olabilecektir. Eğer bu duygu oluşursa fert için, başka insanlarla irtibatın zayıflaması, kin ve düşmanlığın ortaya çıkması ve kendisine yapılanlardan dolayı intikam alma gibi kötü sonuçlar doğuracaktır.

İkinci Bölüm

Eğitmenlerin Öğrencilere Ayrımcı ve Adaletsiz Davranışları

E ğitmenler ve ebeveynden gördüğümüz davranışlardan biri de, öğrenciler ve çocuklar arasında ayırım yapmak ve onlara adaletsiz davranmaktır. Elbette bu davranışlar, genellikle etki ve sonuçları düşünülmeden sergilenmektedir. Ancak bazı eğitimler bu davranışı, eğitim yöntemlerinden biri olarak görmekte ve eğitim yöntemi olarak kullanmaktadırlar. Çocuklardan birini diğer çocukların veya öğrencilerden birini diğer öğrencilerin önünde öpmek, ona hediye vermek gibi. Bu birçok eğitim ve ebeveynden görülen bir harekettir. Eğer bu davranış, bir öğrenci ya da çocuğu teşvik ve diğerlerini aşağılamak için olursa, eğitim yöntemine dönüşür ve bu eğitmenin veya ebeveynin bu davranışı eğitim yöntemlerinden bir yöntem olarak kullandığını gösterir.

Öğrencilerden bazılarına ayrıcalık tanımak, arada bir iyi netice verse de, başkaları üzerinde bıraktığı yıkıcı etkiler faydalarından çok daha fazladır. Bundan dolayı zararlı yöntemler kategorisinde yer almaktadır ve eğitmenlerin eğitim yöntemleri arasından çıkarılmalıdır.

1. Dinî Kaynaklarda Ayrımcılık

1.1. Genel Deliller

İslâm dininin insanları cezbeden özelliklerinden birisi de, beşerî ölçüleri ve insanî temayülleri değer yargısı olarak kabul etmeyişidir. Bundan dolayı bazı insanları diğer bazı insanlardan üstün görmemektedir. Hatta bir adım ileri giderek bunun için gerçek ve ilahî ölçüler belirlemektedir. Böylelikle inananların davranışlarında görülebilecek ayrımcılığın önünü almaktadır. Örnek olarak, insanlardan çoğu kabilecilik, ırkçılık, erkeklik, zenginlik, güzellik ve yakışıklılık vs. gibi değerleri üstünlük ölçüsü

olarak görmektedirler. Ancak İslâm, takva ve Allah'a bağlılığı üstünlük ölçüsü olarak belirlemiştir ve bu konuda şöyle buyurmuştur:

﴿ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾

“Allah katında derecesi en üstün olanınız, ondan en çok çekinenizdir.”¹

İslâm'ın ve dinî kaynakların bu konu hakkındaki önemli vurgusu ve ısrarı, kanun koyucunun adaletine ve ayrımcılığa karşı çıkışına işaret etmektedir. Bu ölçü geneldir ve bireylerin tüm davranışlarını kapsamaktadır. Yani tüm bireyler, tüm davranışlarında bu ölçüye göre hareket etmek zorundadırlar ve davranışlarını bu temel üzere şekillendirmelidirler. Bu ölçünün uygulanmasındaki en önemli etken, adalettir. Yani eğer yaşama dair konularda, bireyler arasındaki diyaloglarda adaletle dikkat edilirse, takva uygulanmış demektir. Bundan dolayıdır ki İslâm, adalet ve adaletin uygulanmasında bu kadar ısrarcı olmuş ve insanların adaletsiz davranışlarından ve zulüm etmelerinden sakındırmıştır.

Kur'an-ı Kerim bu konuda şöyle buyurmaktadır:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ

﴿ عَلَىٰ آلَا تَعْدِلُوا إِغْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾

“...bir kavme olan kininiz, sizi adaletten alıkoymasın. Adâlette bulunun ki bu, takvaya daha yakındır...”²

Bu ayette Allah Teala, kin ve nefretten dolayı adaletsiz davranmaktan insanı sakındırmakta ve ilahî takvaya uygun olarak hak ve hukuka riayet etmeyi tavsiye etmektedir. Başka bir ayette de şöyle buyurmaktadır:

﴿ وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصِيكُم بِهِ

﴿ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

“...söz söylediğiniz zaman hüsünüz bile olsa adaleti mutlaka gözetin ve Allah'la ettiğiniz ahde vefa edin. İşte düşünüp öğüt almanız için bunları emretmiştir size.”³

¹ Hucurat, 13.

² Maide, 8.

³ Enam, 152.

Akrabalara duyulan eğilim de adaleti uygulamaktan alı koyan sebeplerden birisidir. Zikredilen ayet açıkça bunu söylemiştir ve adaleti uygulayabilmek için bu eğilimlerden uzak durmayı tavsiye etmiştir. Başka bir ayette de Allah Teala şöyle buyurmaktadır:

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا

بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴾

“Şüphe yok ki Allah, emanetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Gerçekten de Allah, size ne de güzel öğüt vermede. Şüphe yok ki Allah, her şeyi duyar, görür.”⁴

Bu ayette de insanlara emaneti adalete riayet ederek sahiplerine vermeyi tavsiye etmektedir. Kur’ân-ı Kerim başka bir ayette de, insana kendisinin, babasının annesinin zararına bile olsa adaletle davranmayı tavsiye etmektedir:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوْ

الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ

تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلُؤْا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴾

“Ey inananlar, Allah için daima adaleti tam yerine getirin ve tanıklığı o yolda yapın, hatta kendi aleyhinize yahut anayla babanın ve yakınların aleyhine bile olsa. Hatta zengin yahut yoksul bile olsa, çünkü Allah ikisine de sizden daha ziyade sahiptir, sizden daha fazla korur onları ve siz, adaleti icra ederken nefsinizin dileğine uymayın. Bir tarafı gözeterek hüküm verir yahut birinden yüz çevirirseniz bilin ki Allah, şüphe yok, yaptıklarınızın hepsinden haberdardır.”⁵

Bu ayetlerden açıkça anlaşılıyor ki adalet, yerine getirilmesi mecburi olan bir temel ve dinî bir zarurettir. İnsanın tüm davranışlarına hâkim olan bir unsurdur; ona tüm ortamlarda, özellikle insanların birbirleriyle olan irtibatlarında riayet etmek vaciptir. Bu emre uymamak zulüm ve ada-

⁴ Nisa, 58.

⁵ Nisa, 135.

letsizlik sayılmaktadır ve ilahî azap ve nefrete duçar olmaktadır. Kur'an-ı Kerim birçok yerde defalarca zalimleri çok acı bir azap ile cezalandıracağını beyan etmekte ve kötü sonuçlarını açıklamaktadır.⁶

Açıklananlardan belli olduğu üzere, zulüm ve adaletsizlik dinin men ettiği konular içindedir ve dindar insanların davranışları arasından da çıkmak zorundadır ve eğer bir kimse bunları yaparsa, çok acı bir azaba duçar olacaktır. Bu, çeşitli mısdaqları olan genel bir kanundur. Öğrencilere zulüm ve onlara adaletsiz ve ayrımcı davranmak bu mısdaqlardan birisidir ki bu şekilde davranan kimse acı bir azaba duçar olacaktır. Eğitmenin öğrencilere zulüm etmesinin ve onlar arasında ayrımcılık yapmasının haram oluşu, “başkalarına zulüm etmek haramdır” kanunundan çıkmaktadır ve eğitmenleri her türlü zulüm ve ayrımcılıktan sakındırmaktadır.

Zikredilen genel delillere ilave olarak eğitim alanı ve eğitmen ve öğrenci ilişkisi ile ilgili özel deliller de bulunmaktadır. Bu delilleri de özetle zikredeceğiz.

1.2. Özel Deliller⁷

Bu bölümde ilk önce bu konu hakkındaki rivayetleri zikredeceğiz ve sonra birkaç konuyu açıklarken bu rivayetlerin analizini yapacağız.

1- Aişe'nin yanına iki kızıyla birlikte bir kadın geldi. Aişe kadına üç tane hurma verdi. Kadın da her bir kızına bir hurma verdi. Sonra kalan bir taneyi de onlar arasında paylaştırdı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.a) geldi ve Aişe de Peygamber'e kadının bu yaptığını aktardı. Hz. Peygamber (s.a.a) kadına şöyle buyurdu:

“Ne kadar ilginçsin! Şu an bu yaptığınla cennete girdin!”⁸

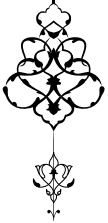
2- Hz. Peygamber (s.a.a) şöyle buyurdu: “*Hediye verirken evlatlarınız arasında adaletli davranın.*”⁹

⁶ Zuhruf, 65. Şuara, 227. Sebe, 42. Yunus, 52.

⁷ Özel delillerden kasıt, eğitmenlerin ve ebeveynin öğrencilere ve çocuklarına adaletli ve insafli davranması hakkında nakledilen rivayetlerdir.

⁸ Sunenu İbn Mace, c. 2, Babu'l-Edeb, 3. Bab, s. 1210, 3668. Hadis.

⁹ Sahih-i Buharî, c. 3 ve 4, s. 318, 518. Bab.

3- Allah Resulü (s.a.a) oğullarından birini öpüp diğerini öpmeyen bir adama bakıp şöyle buyurdu: “Ötekini de (bir şey ile) avutup aralarını eşitlesen olmaz mıydı?”

4- “Allah, öpmede dahi evlatlarınız arasında eşit davranmanızı sever.”¹⁰

5- Numan b. Beşir şöyle diyor: Babam bana bir hediye vermişti. Annem Amre binti Revahe (belki de babamın diğer oğullarının tepkisinden korktuğu için) hediye kabul etmedi ve “Peygamber bu hediyeye şahitlik etmedikçe onu almam.” dedi. Babam da Peygamber’in yanına geldi ve şöyle arz etti: “Ben Amre’den olan oğluma hediye verdim ve hanımım siz buna şahitlik etmedikçe almayacağını söyledi.” Peygamber şöyle buyurdu: “Bütün evlatlarına böyle bir hediye verdin mi?” Babam “Hayır!” dedi. Peygamber şöyle buyurdu: “Allah’tan korkun ve evlatlarınız arasında adaletli davranın. Ben zulme şahitlik etmem.”¹¹

6- “Şüphesiz evlatlarının senin üzerindeki hakkı, onlara adaletli davranmandır. Tıpkı senin evlatların üzerindeki sana iyilikte bulunmaları hakkının olması gibi.”¹²

7- “İyilikte ve ikramda size karşı adaletli olunmasını sevdiğiniz gibi siz de evlatlarınıza bağışladıklarınız hususunda adaletli olun.”¹³

8- “Allah’tan sakının ve evlatlarınızın size iyi davranmalarını sevdiğiniz gibi siz de evlatlarınız arasında adaletli olun!”¹⁴

9- “Size iyilikte ve ikramda adaletli davranılmasını sevdiğiniz gibi evlatlarınız arasında adaletli davranın.”¹⁵

10- “Eğer bir kimsenin kız çocuğu olursa ve ona eziyet etmezse, aşağılamazsa ve oğlunu kızının önüne geçirmezse, Allah Teâla onu cennetine sokacaktır.”¹⁶

¹⁰ Kenzu'l-Ummal, c. 16, 45350. Hadis.

¹¹ A.g.e, 45957. Hadis.

¹² A.g.e, 45358. Hadis.

¹³ A.g.e, 45347. Hadis.

¹⁴ A.g.e, 45348. Hadis.

¹⁵ Biharul-Envar, c. 104 s. 93, 16. Hadis.

¹⁶ Kenzu'l-Ummal, c. 16, 45400. Hadis.

11- *“Bir şey bağışladığımızda (kız ve erkek) evlatlarımız arasında eşit davranın. Eğer (bu hususta) birini üstün tutacak olsa idim kızları üstün tutardım.”*¹⁷

12- Mesud b. Sadaka Cafer b. Muhammed'den (a.s) şöyle nakletmektedir: *“Allah'a yemin ederim ki ben, bazı evlatlarımı dizime oturtarak onlara daha muhabbetli davranıyorum ve onları daha çok övüyorum. Hâlbuki biliyorum ki diğer evladım bunu daha çok hak ediyor. Bunu, diğer evlatlarımın hak eden evladına kötü davranmaması ve Yusufun kardeşlerinin mürtekip oldukları hataya mürtekip olmamaları için yapıyorum.”*¹⁸

2. Eşitliğe Evet, Ayrıma Hayır

Nakledilen hadisler, ebeveynin çocuklarına eşit ve adaletli şekilde davranmaları ve ayrımcılıktan kaçınmak zorunda oldukları hususuna vurgu yapmaktadır. 6. hadise göre eşit davranış, çocukların babaları üzerindeki haklarından biridir:

“Çocukların senin üzerindeki hakkı, onlara adaletli davranmandır.”

Bu hak, erkek ve kız çocuk arasında eşittir. Eğer ebeveyn bu hakka riayet ederlerse, 1. ve 10. hadislere göre sevapları cennettir. 1. hadiste iki kız çocuğuna üç adet hurmayı eşit paylaşırken annenin makamının cennet olduğu beyan edilmiştir. 10. hadiste de *“Eğer bir kimsenin kız çocuğu olursa ve ona eziyet etmezse, aşağılamazsa ve oğlunu kızının önüne geçirmezse, Allah Teâla onu cennetine sokacaktır.”* denmiştir.

Naklettiğimiz bu rivayetlerde evlatlar arasında adaletsiz davranmanın zulüm olduğu ve Allah Resulü'nün de buna şahitlik etmeyeceği bildirilmiştir.

5. rivayette şöyle okumaktayız: *“Numan ibn Beşir şöyle diyor: Babam bana bir hediye vermişti. Annem (Umre) de (belki de babamın diğer çocuklarının rahatsız olacağını düşünerek) buna muhalefet etti ve 'Allah Resulü şahitlik etmeden bu hediyeyi kabul etmeyeceğim.' dedi. Babam Peygamberin yanına gitti ve şöyle arz etti: 'Ben Umre'den olan oğluma hediye aldım.*

¹⁷ A.g.e, 45346. Hadis.

¹⁸ Biharul-Envar, c. 74, s. 78, 74. Hadis.

Umre de siz şahitlik etmedikçe o hediyeyi almayacağımı söyledi.’ Allah Resulü şöyle buyurdu: ‘Bütün evlatlarına hediye aldın mı?’ Hayır diye arz ettim. Şöyle buyurdu: ‘Allah’tan kork ve çocukların arasında adaletli davran. Ben zulüm üzere olan davranışlara şahitlik etmem.’

Şüphesiz eğer bir iş zulüm sayılırsa, haramdır ve haram iş gören ilahi azaba duçar olacaktır:

“...yazıklar olsun zulmedenlere elemli günün azabından.”¹⁹

3. Hangi Ayrımcılık Yasaklanmıştır?

Birinci asıl, tüm öğrenci ve evlatların, eğitimcilerinin ve anne ve babalarının kalbinde eşit olmalarıdır. Zira öğrenci ve evlat olmada hepsi eşittirler. Ancak bir neden, tüm denkleme öğrencilerden veya evlatlardan birisinin yararına bozabilir ve eğitimci veya ebeveyni birisine daha fazla yakınlaştırabilir. Bir anneye hangi çocuğunu daha çok sevdiğini sorduklarında şöyle cevap vermiş: “Büyüene kadar en küçükleri, hangisi hasta ise iyileşene kadar onu ve geri dönünceye kadar benden uzak olanı.”²⁰

Evet, bu cevabın her ne kadar bilimsel olarak herhangi bir dayanağı olmasa da ve bu cevabı delil olarak kullanamasa da, doğru ve güzel bir cevaptır. Bu cevabı dikkate aldığımızda öğrenciler ve evlatlar arasında fark olduğuna dair delile gereksinim duyduğumuzu anlarız. Lakin bahis, bu sebebin doğru olup olmadığıdır ve ayrımcılığın nasıl uygulandığıdır. Her ne kadar öğrenciler, öğrenci olma hasebiyle eğitimcileri yanında eşitlerse de bireysel farklar göz önüne alındığında eğitimcileri yanında farklı makam ve konuma sahip olabilirler. Öğrencilerden birinin sahip olduğu bir özellik, eğitimcinin özellik sahibi öğrenciye diğerlerinden daha fazla eğilim göstermesine ve ona daha farklı davranmasına ruhsat olabilir. Bu, dışı vurulmadığı müddetçe sakıncası olmayan bir duygudur. Hatta eğer eğitimci tarafından doğru bir şekilde dışı vurulursa yine sakıncası yoktur ve hadisler bu noktayı teyit etmektedirler.

¹⁹ Zuhruf, 65.

²⁰ Et-Tıflu fi’ş-Şeriat el-İslâmiyye ve Menhecu et-Terbiyyeti en-Nubuvve, Suham Mehdi Cabbar, s. 465.

“İmam Musa Kazım’a (a.s) farklı annelerden evlatları olan bir adam hakkında soru sordum. “Acaba birisini diğerlerine üstün tutabilir mi?” İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Evet, sakıncası yoktur. Babam (Cafer Sadık) da beni kardeşim Abdullah’a üstün tutardı.”²¹

Bu rivayetten birkaç nokta çıkmaktadır:

İlk olarak bu hadis, üstün tutmaya sadece izin vermektedir, bunun vacip ve gerekli olduğunu söylememektedir. Anlaşılan o ki soruyu soran üstün tutmanın caiz olmadığını düşünmekteydi ve İmam (a.s) “*Sakıncası yoktur.*” diyerek bu düşüncenin geçersizliğini beyan etti. Yani özel şartlarıyla birlikte caizdir, ancak vacip veya gerekli olan bir şey değildir.

İkinci olarak İmam Musa Kazım (a.s) “*Babam da beni kardeşim Abdullah’a üstün tutardı.*” derken üstün tutma ölçüsünü de beyan etmektedir; asil bir aileden gelen değerli bir anneye sahip olmak. Zira İmam’ın annesinin böyle özellikleri vardı. İmam sanki şunu demeye çalışmıştır, eğer çocuğun böyle bir annesi olursa sakıncası yoktur. İmam Musa Kazım’ın (a.s) değerli babası İmam Cafer Sadık’ın evladına davranışları da bu yöneydi. İmam Cafer Sadık’ın (a.s) bu davranışının sebebi belki de kendi çocuklarına ve takipçilerine eş seçerken dikkatli olmaları, asil ailelerle evlenmeleri, nesli hidayet ve irşat etmeleri mesajı vermektir. Zira salih evlatlar, salih annelerin kucağında yetişmektedir. Değerli Peygamberimiz (s.a.a) bu konuda şöyle buyurmaktadır:

“Salih ailelerle evlenin, zira çocuğun temelini ve kanına etkisi vardır.”²²

Elbette İmam Cafer Sadık’ın (a.s) İmam Musa Kazım’ı (a.s) oğlu Abdullah’a üstün tutmasının nedeni, onun İmamet makamına sahip olmak gibi özelliklerinden kaynaklanıyor olabilir. Allah daha iyi bilir.

Şimdi zikredeceğimiz hadis, üstün tutma izni hakkında daha fazla bilgi verebilir.

“İmam Cafer Sadık’a (a.s), bazı çocuklarını üstün tutup onlara hediye veren baba hakkında soru soruldu. İmam (a.s) şöyle cevap verdi: Eğer doğru bir nedenden dolayıysa, sakıncası yoktur.”²³

²¹ Vesailu’s-Şia, c. 15, s. 204, 2. Hadis.

²² Kenzu’l-Ummal, c. 15, s. 296, 44559. Hadis. Çocuğa ortamı hazırlamak için şu esere müracaat ediniz: Seyyid Ali Hüseyinzade, Çocuk Terbiyesi, Medrese ve Üniversite Araştırma Kuruluşu, Kum 1380, s. 31-50.

²³ Mustedreku’l-Vesail, c. 15, s. 172, 2. Hadis.

Beyan edildiği üzere, zikredilen rivayetlerden anlaşılmaktadır ki bir evladı diğer evlatlara veya bir öğrenciyi diğer öğrencilere üstün tutmanın, eğer doğru ve özel bir nedeni olursa sakıncası yoktur. Örnek olarak; eğer bir çocuk saygın ve değerli bir anneden dünyaya gelmişse veya bir öğrenci karakterinden kaynaklanan bir takım özelliklere sahipse ya da bunların tersi olsa ve bazı zayıflıklar ve eksikliklerden dolayı öğretmen veya ebeveyn daha fazla ilgi göstermek zorunda kalsa, o çocuğun diğer çocuklara üstün tutulmasının sakıncası olmaz. Hatta bazen üstün tutmak gerekebilir de. Ancak bir çocuğu başka çocuklara üstün tutma ve ona farklı davranmanın nedeninde, temelinde ve niceliğinde asıl nokta, hadiste geçen "...eğer doğru bir nedenden dolayıysa..." ibaresidir.

Açıklama: Ayrımcılığın ve bazılarını diğer bazılarına üstün tutmanın doğruluğunun iki anlamı olabilir; bazen ayrımcılığın kendisi doğrudur anlamındadır. Yani öğretmen ayrımcılık yapmak için açıklayıcı ve kabul edilebilir bir nedene sahip midir, değil midir? Acaba bu tür bir ayrımcılık kanun koyucunun razı olduğu ayrımcılık mıdır, değil midir? Acaba bu ayrımcılıkta ifrat/aşırıya kaçma veya tefrit/ihtimal yapılmış mıdır?

Ayrımcılık, eğer doğru bir nedenden kaynaklanıyorsa, bu ayrımcılık değildir. Adaletle riayet edilerek gerçekleştirilmiş bir farklılıktır. Başka bir ifadeyle, öğrencilere davranıştaki tüm farklılıklar ayrımcılık değildir. Örnek; öğretmen sınavdan sonra öğrencilere her birinin yeteneği ve çalışmasına göre farklı notlar verir. Bu notlar her ne kadar farklı olsalar da adaletin ta kendisidir ve böyle bir durumda herkese aynı notu vermek adaletsizlik ve zulümdür. Ayrımcılık, bireyler arasında şartlarda ve kapasitelerde eşitlik söz konusuysa birini diğerine üstün tutmak ve ona diğerlerine verilmeyen imtiyaz ve özel imkânları vermektir.

Eğitmen ve ebeveynin şerî kural ve ölçüleri görmezden gelip bir çocuğu diğerine üstün tutmaları veya bu konuda ifrat edip kendisinde güzel meziyet olan bir çocuğa tüm mallarını bağışlamaları ve diğerlerini mirastan mahrum bırakmaları durumunda, bu davranışları kanun koyucu tarafından doğrudur diye tasdik edilmeyecek ve imzalanmayacaktır. Zira bu davranış, diğerlerinin hakkını ayaklar altına almakla ve onlara zulüm etmekle eş değerdir. Zulüm örneklerinden sayılan her davranışın karşılığı ilahî azaptır.

Ayrımcılığın ve birini değerlerine üstün tutmanın doğruluğunun diğer anlamı da davranışın niceliğinin doğruluğudur. Bu şu demek oluyor; hem ayrımcılığın kendisi doğrudur ve kimseye zulüm edilmemiştir ve hem de davranışın niceliği öyledir ki hiç kimse zarar görmemiştir. Şu nokta gözden kaçmamalıdır; eğer ayrımcılık yapılması doğru olan ve yapılmadığı takdirde zulüm sayılacak olan bir yerde ayrımcılık yapılırsa ancak doğru şekilde yapılmasa ve zarar verse yasak ve haramdır. Bu haram oluş, ayrımcılığın aslı kötüdür anlamında değildir. Bilakis doğru şekilde uygulanmamasındandır ve kötü sonuçlar doğurduğu içindir. Kötü sonuçlar hem öğretmeni, hem diğer öğrencileri ve hatta hem de üstün tutulan öğrenciyi kapsayacak şekilde olabilir ve bunların tümünü çok ciddi tehlikeyle karşı karşıya bırakabilir.

“Eğer doğru bir nedenden dolayıysa” ibaresi her en kadar mutlak beyan edilmiş olsa da, yukarıda zikrettiğimiz her iki manayı da kapsamaktadır. Ancak görünüşe göre daha çok ayrımcılığın aslı hakkında beyan edilmiştir, ayrımcılığın niceliği hakkında değil. Zira soran şahıs bu davranışın şerî hükmünü sormuştur ve İmam (a.s) da cevabında “Eğer doğru bir nedenden dolayıysa, sakıncası yoktur.” buyurmuştur.

4. Ayrımcılık ve Sonuçları

Eğer ayrımcılık doğru bir şekilde uygulanmazsa, -ister aslı şerî açıdan caiz olsun, ister olmasın- çok kötü sonuçlara neden olur. Bu bölümde bu konuyu analiz edeceğiz.

Kötü sonuçlar genelde eğitmen ve ebeveynin detaylara ve zahire dikkat etmemesinden kaynaklanmaktadır. Diğer öğrencilerin gözü önünde bir öğrenciyi ilgi göstermek her ne kadar caiz ve hatta vacip olursa olsun, birçok yıkıcı etkilere neden olacaktır. Rivayetlerde nakledilen örneklerle dikkat edecek olursak eşitliğe riayet etmek daha çok zahiri ve fark edilebilir konularda tavsiye edilmiştir. Örnek olarak 3. hadis gösterilebilir. Yüce Peygamberimiz (s.a.a) yanındaki şahsın bir evladını öpüp diğerini öpmediğini görünce ona “Neden ikisi arasında eşitliğe riayet etmedin?” buyurmuştu. Öpmek, zahiri açıdan muhabbeti gösterme konusundaki eylemlerden birisidir. Bundan dolayı bu davranış öğrenci ve çocuklar arasında